

Verborgen leed

Een literatuurstudie
over financiën van
Nederlandse huishoudens,
schuldhulpverlening
en schuldpreventie

Samen lukt 't ...

Verborgen leed

Een literatuurstudie
over financiën van
Nederlandse huishoudens,
schuldhulpverlening
en schuldpreventie

Gerrit Kadijk
Leiden, januari 2015

Vereniging
SchuldHulpMaatje
Nederland

Samenvatting

SchuldHulpMaatje is een netwerk van lokale vrijwilligersorganisaties die mensen ondersteunen op gebied van hun financiën, administratie en schuldhulpverlening. De groeiende schuldenproblematiek in Nederland en het ingevoerde overheidsbeleid voor preventie en vroegsignalering van schulden zijn de aanleiding voor het literatuuronderzoek dat u in handen heeft.

Verborgene Leed is een literatuurstudie van de financiële situatie van Nederlandse huishoudens en geeft een overzicht van de Nederlandse schuldhulpverlening en schuldplicht. Hoe staan Nederlandse huishoudens er financieel voor? Hoe beoordelen Nederlanders zelf hun financiële situatie? Welke kredieten zijn afgesloten? Hoeveel huishoudens hebben te maken met schulden en betalingsachterstanden?

Doel is om versnipperde informatie te bundelen en te ontsluiten, zodat werkers in het veld over meer achtergrondinformatie kunnen beschikken. De thematische informatie is hoofdzakelijk verkregen door zoekacties op internet. Het betreft alleen Nederlandse publicaties en de gegevens hebben overwegend betrekking op het kalenderjaar 2012.

De titel *Verborgene leed* is in de laatste fase van deze rapportage gekozen. Op financieel gebied speelt er veel in Nederlandse huishoudens. Er is sprake van een breed maatschappelijk probleem dat onvoldoende aandacht krijgt en door de betrokkenen veelal geheim wordt gehouden. Wat kan er aan bijdragen dat meer mensen toch de koers van hun financiële huishouding verleggen? Dat is in de eerste plaats een nieuwe houding van de mensen met financiële problemen. Wanneer zij naar buiten durven komen met wat zij nu nog vaak angstvallig 'verborgen' houden, kunnen hulpverleners, samen met hen werken aan verlichting van het 'leed'.

Het literatuuronderzoek heeft de volgende informatie en resultaten opgeleverd:

Inkomen: Het gemiddelde inkomen van een gemiddeld huishouden is in de periode 1977-2010 na inflatiecorrectie 25% gegroeid (van € 18.600,- naar € 23.300,-) en het aantal personen per huishouden gedaald van 2,9 naar 2,1. Voor een gemiddeld persoon is in deze periode het inkomen dus gestegen van € 6.414,- naar € 10.591,-, dit is een stijging van 65%. Dit betekent dat onze welvaart de laatste 25 jaar gemiddeld flink is toegenomen.

Armoede: Net als in 2011 is de armoede in 2012 sterk toegenomen. In de grote steden leeft 15% van de huishoudens in armoede. Verder is sinds 2007 de armoede onder kinderen sterk toegenomen.

Spaargeld: Meer dan de helft van Nederlandse huishoudens heeft te weinig spaargeld.

Financiële reserves: Van de Nederlandse huishoudens heeft 40% te weinig spaargeld en 15% heeft geen spaargeld. Dit betekent dat deze huishoudens niet of onvoldoende in staat zijn financiële tegenvallers op te vangen. Het gemiddelde bedrag aan spaargeld per huishouden is € 41.600,- . Dat betekent dat de overige 45% zeer veel spaargeld heeft en hiermee is de tweedeling in de maatschappij geschetst. Opvallend is dat Nederlanders hun eigen situatie zelf minder slecht beoordelen: slechts 2% van het aantal huishoudens ervaart hun situatie als zeer slecht. Dit betekent dat de ernst van financiële problemen door een groep mensen onvoldoende erkend of onderschat wordt.

Volume consumptieve kredieten gedaald: Het aantal doorlopende kredieten is van 2005-2013 gedaald van 3.397.000 naar 1.913.000 en het uitstaande saldo per contract is gestegen van € 3.921,- naar € 6.197,-. Het totaalbedrag aan uitstaande doorlopende kredieten is 11% gedaald.

Minder huishoudens hebben te maken met roodstand: In totaal heeft in 2013 30% van de huishoudens te maken met roodstand, in 2008 was dit nog 50%.

Betalingsachterstanden nemen toe: Van de op zich krimpende markt van consumptieve kredieten blijkt een groeiend aantal mensen betalingsachterstand te hebben. De laatste jaren is deze groep jaarlijks met 6% gegroeid, in 2013 betrof het 760.000 mensen. De Monitor Betalingsachterstanden 2014 meldt dat 32% van de huishoudens betalingsachterstanden heeft. Het gaat dan om achterstallige rekeningen, krediet of lening, afbetalingsregeling, vaak of regelmatige roodstand en creditcardschulden. Van 2009-2014 is sprake van een constante groei van deze groep huishoudens.

Crisissituaties als gevolg van betalingsachterstanden vaste lasten: Om de volgende redenen ontstonden bij de volgende aantallen mensen/huishoudens in 2012/2013 crisissituaties:

- Achterstallige betalingen premie ziektekostenverzekering, 314.000 (1,9%);
- Huisuitzettingen AEDS¹ huurwoning, 6.980 (0,3 %);
- Afsluiting gas, 15.236 (0,20%);
- Afsluiting elektriciteit, 20.000 (0,27%);
- Gedwongen verkoop huis, 3067 (0,07%).

Gedwongen verkopen huizen: Het aantal gedwongen verkopen van huizen is in de periode 2008-2012 gestegen van 766 naar 3.067 per jaar.

Een derde van de koophuizen staat onder water: Het aandeel koophuizen dat 'onder water' staat is in de periode 2008-2013 toegenomen van 13 naar 34%. De onderwaarde nam toe tot een gemiddeld bedrag van € 61.000,-. Honderdduizend huishoudens (1,3%) hebben problemen met het betalen van de rente en aflossing van de hypotheek.

1) AEDS is een koepelorganisatie van woningcorporaties

Schuldenproblematiek neemt toe: Iets meer dan één op de zes Nederlandse huishoudens loopt een risico op problematische schulden, heeft problematische schulden of zit in een schuldhelpverleningstraject. De verdubbeling van het aantal aanvragen voor schuldhelpverlening in de laatste 5 jaar, het sinds 2002 continu groeiend aantal cliënten van de Voedselbanken en het toenemende aantal mensen met betalingsachterstanden met 6% per jaar, zijn feiten die er op wijzen dat een groeiend aantal Nederlandse huishoudens zich in financieel zwaar weer bevinden.

Veel mensen met schulden maken geen gebruik van schuldhelpverlening: Een substantieel deel (17%) van de Nederlandse huishoudens loopt financiële risico's of heeft al problematische schulden. Slechts een deel (+/- 5%) hiervan heeft zich in de afgelopen jaren gemeld bij de lokale schuldhelpverlening.

Ongeveer de helft van de Nederlandse huishoudens is gebaat bij financieel advies. Naast de groep huishoudens met problematische schulden bevindt zich nog een veel grotere groep die schulden en/of te weinig spaargeld heeft. Het betreft meer dan 3 miljoen huishoudens. Zij zijn gebaat bij eenvoudig advies zodat zij zelf hun financiële koers kunnen verleggen en er meer financiële stabiliteit ontstaat. De grootte van de groep vraagt om een benadering via landelijke media want vrijwillige en professionele hulpverlening kan slechts een deel van deze groep van dienst zijn.

Verslavingen: Jellinek becijfert dat bijna 2 miljoen (12%) Nederlanders te maken heeft met een verslaving.

Wat verstaan Nederlanders zelf onder verstandig financieel gedrag? Nederlanders vinden dat verantwoord financieel gedrag bestaat uit het in balans houden van inkomsten en uitgaven en rekening houden met onvoorziene gebeurtenissen. Nederlanders zien het bewust beslissingen nemen ten aanzien van financiële producten niet als onderdeel van verstandig financieel gedrag.

Het onderwerp geld is beladen met verschillende taboes. Zowel vermogende mensen als mensen met financiële problemen zwijgen vaak over geld. Voor deze laatste groep speelt schaamte een grote rol.

Relaties en geld: Het NIBUD heeft in haar onderzoek 'geld en relatie' onderzocht op welke manier er in huishoudens met de financiële administratie, communicatie over geld en financieel gedrag wordt omgegaan. Slechts 30% van de stellen houdt regelmatig bij hoeveel geld wordt uitgegeven. Verder vindt 16% van de stellen het moeilijk om over geld te praten en daarom maakt men er geen afspraken over. Meer dan de helft van de stellen maakt wel eens ruzie over geld.

Schuld en schaamte: Het dagblad Trouw beschrijft in een artikel "Schuld bekennen zonder schaamte" het initiatief van twee vrouwen. 'Steeds meer Nederlanders raken in de schulden, maar erover praten is een taboe. Op internet kunnen mensen anoniem over hun ervaringen vertellen in hun

	Aantal of Bedrag	Percentage [%]
Totaal huishoudens	7.510.000	100
Gemiddeld inkomen huishouden 1977 in Euro	€ 18.600	100
Gemiddeld inkomen huishouden 2010 in Euro	€ 23.300	125
Huishouden zonder spaargeld	1.125.000	15
Huishouden met onvoldoende spaargeld	3.000.000	40
Huishouden met voldoende spaargeld	3.375.000	45
Spaargeld gemiddeld huishouden	€ 41.600,-	
Personen met consumptief krediet	7.000.000	
Consumptieve kredieten	10.000.000	
Consumptieve kredieten € 13.800	1.392.000	19
Betalingsachterstanden cons. krediet 2014	760.000	8
Huizen 'onder water' eind 2013	1.462.000	19
Gemiddelde 'onderwaarde'	€ 61.000	
Aflopende kredieten gem. € 8.150,-	387.000	5
Doorlopende kredieten gem. € 6.197,-	1.193.000	16
Roodstanden betaalrekeningen	1.134.000	15
Huishouden in armoede CBS	669.000	9
Huishouden bij Voedselbanken 2013	35.000	0,5
Huishouden met problematische schulden	373.000 – 531.000	5 – 7
Huishouden met risico op problematische schulden	719.000 – 961.000	10 – 13
Gemiddelde studieschuld 550.000 studenten	€ 11.522	
Huishouden met betalingsachterstanden 2014	2.300.000	32
Achterstand betaling hypotheek 2014	100.581	1,3
Personen met achterstand betaling ziektekostenverzekering 2013	314.000	2,3
Gedwongen verkoop koopwoning 2013	4.522	0,1
Vonnissen ontbinding huurcontract 2013		1,0
Huisuitzettingen huurwoningen Aedes		0,3
Afsluiting elektriciteit	20.000	0,3
Afsluiting gas	15.236	0,2
Aanmeldingen voor schuldhulpverlening NVVK	84.500	1,1
Huishoudens in schuldhulpverlening (lopende minnelijke of wettelijke regeling)	'172.000'	2,3

Tabel 1: Overzicht financiële status Nederlandse huishoudens 2012

weblog. Eén van de meest verduidelijkende uitspraken luidt "Als ik blog hoef ik me geen zorgen te maken dat ik een stempel krijg over dit mag niet en dat mag niet."

Betaalgedrag van jongeren, enkele resultaten luiden:

- 10% heeft (af en toe) schulden. Het is opvallend dat ongeveer de helft van de jongeren een eventuele schuldsituatie niet aan anderen zou meedelen.
- Gevoel van controle overheerst: 78% van de jongeren heeft het gevoel dat zij hun schulden of het lenen van geld onder controle hebben. Voor de helft van de jongeren is het hebben van schulden, of het lenen van geld, iets tijdelijks. Toch heeft 9% moeite met het aflossen van de schulden en 28% ligt er zelfs wakker van wanneer zij geld lenen of schulden hebben.
- 25% van de jongeren heeft de afgelopen twaalf maanden wel eens geld geleend.

De laatste jaren groeit de groep mensen met financiële problemen en neemt armoede toe. Voor 2012 is de situatie als volgt: 6% heeft problematische schulden en 12% heeft daar kans op, 9% leeft in armoede, 30% heeft jaarlijks een aantal keer te maken met roodstand, 28% heeft betalingsachterstanden en 2,3% van de huishoudens wordt geholpen met een minnelijke of wettelijke schuldregeling. Er is sprake van een groeiend aantal aanvragen voor schuldhulpverlening, hulpvragen bij Voedselbanken en betalingsachterstanden van consumptieve kredieten nemen toe.

Tabel 1 geeft inzicht in de status van Nederlandse huishoudens in 2012. Op basis van deze informatie wordt geschat dat 25-40% van de huishoudens zich in of nabij de financiële gevarenzone bevindt. Volgens het Nibud heeft 55% van de huishoudens onvoldoende financiële reserves en is daardoor (zeer) kwetsbaar.

Uit de literatuurstudie kan verder het volgende worden geconcludeerd:

Relatief weinig mensen met schulden melden zich bij de schuldhulpverlening. Meerdere factoren spelen hierbij waarschijnlijk een rol. Onderschatting van de eigen schuldenproblematiek, het niet bewust zijn van de financiële problemen, de wil om de problemen zelf op te lossen en schaamte zijn waarschijnlijk de belangrijkste redenen om geen actie te ondernemen. Verder ligt er in de maatschappij een taboe op het spreken over geld, inkomen, vermogen en schulden. Een mogelijke aanpak van dit taboe is onderwerp van studie.

De volgende aanbevelingen worden gedaan:

De verdere ontwikkeling van de schuldhulpverlening en schuldpromotie in Nederland is gebaat met uniforme en transparante rapportages van gemeenten waarin eenduidige getallen over de resultaten van schuldhulpverlening worden getoond. Uitvalpercentages en de redenen van uitval zijn handvatten voor aangepast en nieuw beleid.

Voor betere doorgronding van potentiële hulpvragers is onderzoek nodig op het gebied van 'geld en taboe'. Mensen met financiële problemen blijken niet gemakkelijk over geld en hun financiële problemen te spreken. Daarom meldt het merendeel zich niet bij de hulpverlening. Deze kennis over 'geld en taboe' kan worden verwerkt in communicatiecampagnes. Deze moeten mensen motiveren om met hun financiële huishouden aan de slag gaan, voordat zij problematische schulden hebben. Het is belangrijk een positieve en opbouwende toon te hanteren die tot bewustwording leidt. Daarvoor is een goede kijk nodig op de onderwerpen geld, schulden en taboe. Mogelijke slogans zijn:

- Geld maakt niet gelukkig, geleend geld ook niet.
- Geld lenen kost geld en vaak ook nachtrust.
- Kopen op afbetaling, een begin van een lange reis.
- Ben jij de baas over jouw geld of is jouw geldgebrek de baas over jou?
- Een held is wie zich met zijn schulden bij de (schuld)hulpverlening meldt.
- Wie zich met schulden bij de schuldhulpverlening meldt verdient de hoofdprijs.
- Kanjers ruimen hun schulden op.
- Ruimte in je portemonnee is ruimte in je hoofd.

De ontwikkeling van een kwalitatief keurmerk of Periodieke Financiële Keuring Huishouden (PFKH), inclusief ster-beoordeling, zou kunnen bijdragen aan een algemene acceptatie van het inwinnen van financieel advies. Het spreken over sterren is mogelijk minder direct en beladen dan het spreken over eigen geld. Verder geeft de sterbeoordeling huishoudens een simpel houvast omdat zij een indruk krijgen of ze er financieel goed of slecht voor staan en of zij vooruitgang of achteruitgang boeken.

Ontwikkel een laagdrempelige dienstverlening waar burgers terecht kunnen met basale en eenvoudige vragen. Het idee is dat je kunt binnenlopen, even snuffelen, een vraag stellen en weer naar huis gaat. Om vervolgens na verloop van tijd met een volgende vraag langs te komen. De primaire doelstellingen zijn activering van burgers en het vergroten van hun zelfredzaamheid.

Inhoudsopgave

	Samenvatting	2
1.	Inleiding	9
1.1	Problematiek	10
1.2	Visie op vroegsignalering en preventie	12
2.	Doelstellingen	15
3.	Financiën van Nederlandse huishoudens en hulpverlening	16
3.1	De geheimen van ons geld	16
3.2	Uittreksel literatuurstudie financiën Nederlandse huishoudens	17
3.3	Schuldhelpverlening in Nederland	25
3.4	Schuldpreventie en vroegsignalering	27
4.	Discussie	29
5.	Conclusies en aanbevelingen	37
	Geraadpleegde literatuur	40
	Afkortingen	41
	Bijlage A Literatuuronderzoek financiën Nederlandse huishoudens	42

1 Inleiding

De schuldenproblematiek van Nederlandse huishoudens blijft de laatste jaren groeien. Dit is reden tot grote zorg omdat schulden veel negatieve gevolgen kunnen hebben voor mensen en hun functioneren, gezondheid en welzijn. Verder kost het de maatschappij ook veel geld. Nu heeft de overheid de laatste jaren juist meer geld ingezet voor schuldhulpverlening en dit heeft niet geleid tot minder huishoudens met problematische schulden. Dit is voor alle betrokkenen (de overheid, beroepsorganisaties en schuldhulpverleners) dan ook de belangrijkste reden om de bakens te verzetten en meer aandacht aan schuldpreventie te geven. Voorkomen is immers beter dan genezen.

Tot op heden is door reguliere hulpverleningsinstanties veel ervaring opgebouwd met schuldhulpverlening. De eerste resultaten van preventieprojecten² in Tilburg, Almere en Amsterdam zijn onlangs bekend geworden. Ook verscheen in juni 2014 een eerste publicatie van de Hogeschool Utrecht. Deze beschrijft op een pragmatische wijze op welke manier preventieprojecten opgezet kunnen worden [Jungmann2014]. Een gemaakte opmerking daarbij is dat het lastig is schuldpreventie meetbaar te maken. Wat kun je meten en op welke wijze? In de komende jaren zullen resultaten van preventieprojecten hier mogelijk licht op kunnen werpen.

SchuldHulpMaatje is een landelijk netwerk van lokale vrijwilligersorganisaties en wil door middel van projecten een bijdrage leveren aan het ontwikkelen van werkwijzen en methodes die leiden tot effectieve schuldpreventie.

Om de doelgroep beter te leren kennen is een verkennend literatuuronderzoek uitgevoerd naar de actuele financiële situatie van Nederlandse huishoudens. De resultaten van het literatuuronderzoek zijn gerapporteerd in hoofdstuk 4 en bijlage A.

2) Zie <http://businesscases.effectieveschuldhulp.nl/>

1.1 Problematiek

Uitdagingen schuldhulp: Een steeds groter aantal mensen moet worden geholpen tegen minder kosten. Hulpverleners werken voornamelijk curatief en preventieve kansen worden onvoldoende benut. De Nederlandse Vereniging van Kredietbanken kan met het beschikbare budget slechts 10 procent (in 2012 84.250 meldingen) van de schuldsaneringshulpvragen honoreren. De gemiddelde schuldenlast bedraagt € 32.250,-. Eerder ingrijpen had erger voorkomen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de volgende groep: Van de ruim twee miljoen huishoudens met betalingsachterstanden hebben 800.000 mensen een betalingsachterstand, groter dan € 2000,-.

Praktische beperkingen. Veel mensen melden zich te laat voor hulpverlening: SchuldHulpMaatje werkt tot nu toe reactief omdat hulpvragers zich zelf moeten melden. Helaas wijst de praktijk uit dat de meeste hulpvragers zich pas melden wanneer de schulden torenhoog zijn opgelopen. Mensen met financiële problemen proberen die liever eerst zelf op te lossen. Of negeren deze, dat komt helaas ook vaak voor. Wie zich tijdig meldt, voordat de problemen uit de hand lopen, oogst nog steeds positief verbaasde blikken bij hulpverleners. Het is dus de vraag op welke wijze mensen in beweging gebracht kunnen worden om eerder hulp te vragen bij het oplossen van hun financiële problemen.

Niet-gebruik van inkomensregelingen: De wirwar aan compenserende maatregelen via de gemeentelijke voorzieningen of de belastingen lossen het structurele inkomensprobleem niet afdoende op. Mensen met financiële problemen zijn namelijk vaak niet op de hoogte van de toeslagen en voorzieningen waarop zij recht hebben. Informatie hierover bereikt hen niet of nauwelijks, waardoor zij jaarlijks geld mislopen. De gemeente bereikt voornamelijk de bijstandsgerechtigden omdat zij bekend zijn. Andere uitkeringsgerechtigden, ouderen en werknemers met een minimumloon vallen vaak buiten de boot omdat ze niet rechtstreeks benaderd worden met informatie over de inkomensondersteunende voorzieningen en verdere hulp. Algemene papieren informatie, zoals publicaties in huis aan huisbladen en folders, bereikt niet de doelgroep, waardoor het nauwelijks effect heeft. Conclusie: het is de uitdaging om mensen met een armoedeprobleem persoonlijk te bereiken.

Het aanbod van consumptieve goederen is enorm en kopen op afbetaling is gemeengoed: Het lenen van geld voor de aanschaf van consumptieve goederen leidt direct tot koopkrachtverlies, er moet immers rente worden betaald. Vaak wel 15%. Maar ook voor doorlopende kredieten wordt al gauw 8% rente doorberekend. Het lenen van € 1000,- kost dan € 80,- tot € 150,- per jaar. Veel mensen lijken dit niet te beseffen of willen dit niet inzien. Dit aanbod leidt tot een bevrediging van de korte termijn wensen maar draagt niet bij tot welzijn op lange termijn. Financiële vrijheid voor burgers is vaak het begin van een lange reis....

Hulp is versnipperd en loketgericht: Hulpverleners werken nogal eens langs elkaar heen, veel organisaties kennen elkaar nauwelijks, er is geen brede samenhang in de aanpak en het sociale team richt zich vaak op specifieke risicogroepen, zoals dak- en thuislozen en alcohol- of drugsverslaafden. Bovendien zijn de centrale spreekuren of loketten waar burgers naar toe moeten komen een (te) hoge drempel. De ontwikkeling van sociale wijkteams en de vermindering van het aantal loketten zouden een oplossing voor dit probleem kunnen bieden.

Wat dragen preventie en vroegsignalering bij aan het oplossen van schuldenproblematiek?

Als schulden van een huishouden uitgroeien tot problematische schulden en geen maatregelen worden getroffen om dit op te lossen, bestaat een gerede kans dat een crisissituatie volgt. Naast veel persoonlijk leed brengen crisissituaties ook veel kosten voor betrokkenen en de maatschappij met zich mee. In Figuur 1 zijn voorbeelden gegeven van kosten die gemoeid zijn met mensen die in een crisissituatie belanden. Preventie en vroegsignalering van dit soort situaties dragen bij aan voorkoming van persoonlijk leed en veel kosten.

Prijslijst	
Wat levert voorkómen op?	
• Dagvaarding Rechtbank	€ 220 t/m € 717
• Kosten huisuitzetting	€ 5.850 tot € 10.000
• Kosten verblijf Crisisopvang	€ 14.190
• Kosten op straat/dakloos	€ 43.140
• Kosten afsluiten gas/water/licht	€ 790
• Kosten schuldhulptraject (p.p./min.)	€ 20.000

Figuur 1: Wat levert voorkómen op?

1.2 Visie op vroegsignalering en preventie

De visie van SchuldHulpMaatje op vroegsignalering en preventieve en sociale netwerken is schematisch weergegeven in Figuur 2 en Figuur 3.

Figuur 2: Schematische weergave visie SchuldHulpMaatje op preventie en vroegsignalering

Schuldhulp Preventie met behulp van flankerende netwerken

Figuur 3: Schematische weergave visie SchuldHulpMaatje op sociale netwerken

SchuldHulpMaatje zet in op versteviging van de samenwerking met lokale gemeentes.

- a) *Samenwerking met gemeentes*: Het fundament van SchuldHulpMaatje berust op 'samenwerking'. Dat is het DNA van onze organisatie. Dit betekent dat elke locatie van SchuldHulpMaatje samenwerkt met de lokale burgerlijke gemeente en andere organisaties. Op deze wijze bereiken de maatjes een optimaal resultaat in de schuldhulpverlening.
- b) Wij geloven in de verdere uitbouw van een *publiek-privaat samenwerkingsmodel* waarbij burgerlijke gemeentes, professionals en SchuldHulpMaatjes in een gemeente of wijk samenwerken. Onze ervaring tot nu toe wijst uit dat we dan eerder, effectiever, en méér mensen kunnen helpen. Samenwerking blijkt ook kostenbesparend voor zowel de lokale als landelijke overheid.
- c) Ondanks een eenmalige stimulans van de overheid in 2010/2011 hebben de gemeentes kansen met SchuldHulpMaatjes onvoldoende benut. In veel gevallen hebben zij geen geld over voor coördinatie en/of opleiding van goed toegeruste lokale SchuldHulpMaatjes-teams.
- d) Samenwerking van gemeentes met SchuldHulpMaatjes is kostenbesparend waardoor een investering in hun training- en organisatiekosten wordt terugverdiend [Regioplan2011].

Sociaal economische waarde van het SchuldHulpMaatjes project:

- a) Een kosten-baten analyse toont aan dat de inzet van SchuldHulpMaatje financieel interessant en effectief is. € 1,- investeren levert € 3,- maatschappelijk rendement op [Regio-plan2011].
- b) SchuldHulpMaatjes komen preventief achter de voordeur: via voedselbanken, inloophuizen, spreekuren, kerken of via de innovatieve Postcode Preventie Aanpak (PPA) van SchuldHulpMaatje. De websites www.schuldhulpmaatje.nl en www.uitdeschulden.nu en www.eerstehulpbijschulden.nl bieden digitale ondersteuning voor dit werk.
- c) Samenwerking van SchuldHulpMaatje met professionals blijkt effectief: 70% slagingskans i.p.v. 30% bij schuldhulptrajecten [Lelystad2011].
- d) Het netwerk van 60 lokale organisaties is verenigd in de landelijke vereniging SchuldHulpMaatje. Deze lokale organisaties zijn opgericht door Christelijke kerken en organisaties en blijken een uitstekend samenwerkingsverband te zijn. Het netwerk wordt nog verder uitgebouwd.

***De Nederlandse cultuur is
gesloten op het gebied van
financiën. Spreken over geld
is het laatste taboe.***

2 Doelstellingen

Deze literatuurstudie heeft tot doel versnipperde informatie over financiën van Nederlandse huishoudens te bundelen en te ontsluiten. Het dient als achtergrondinformatie voor belanghebbenden die in dit werkveld werkzaam zijn. Tevens is deze informatie nuttig voor de ontwikkeling van nieuw beleid en nieuwe preventieprojecten.

De informatie is hoofdzakelijk verkregen door zoekacties op internet. Het betreft alleen Nederlandse publicaties.

In deze studie zijn een aantal groepen mensen te onderscheiden:

- Mensen met problematische schulden;
- Mensen met niet-problematische schulden;
- Mensen zonder schulden en onvoldoende financiële reserves;
- Mensen zonder schulden en voldoende financiële reserves.

Problematische schulden zijn schulden van een natuurlijke persoon die hij/zij, gegeven het huidige inkomen, niet binnen drie jaar kan aflossen.

Preventie en vroegsignalering zijn primair bedoeld voor mensen die nog geen problematische schulden hebben. Zij hebben mogelijk wel niet-problematische of beheersbare schulden. In veel gevallen kunnen zij aan al hun financiële verplichtingen voldoen. Toch moet ook deze groep mensen belangrijke vragen kunnen beantwoorden. Deze zijn:

- Is er voldoende overzicht over inkomsten en uitgaven en een administratie?
- Zijn er voldoende financiële reserves?
- Wat zijn de mogelijke zaken die de financiële balans beïnvloeden of verstoren?
- Wat gebeurt er op de lange termijn met de inkomsten en uitgaven?

3 Financiën van Nederlandse huishoudens en hulpverlening

Dit hoofdstuk beschrijft de context van de preventieprojecten van SchuldHulpMaatje. Deze is beschreven in een literatuurstudie en is opgenomen in bijlage A. De gegevens zijn afkomstig uit onderzoeksrapporten en jaarverslagen van diverse organisaties.

Hoe staan Nederlandse huishoudens er financieel voor? Hoe beoordelen Nederlanders zelf hun financiële situatie? Welke kredieten zijn afgesloten? Hoeveel huishoudens hebben te maken met (problematische) schulden en betalingsachterstanden? Deze en andere onderwerpen komen aan de orde in de literatuurstudie.

Deze contextuele informatie helpt (schuld)hulpverleners een realistisch beeld te vormen over de financiële stand van zaken van Nederlandse huishoudens. De literatuurstudie is vooral gericht op het beter leren kennen van de huishoudens die met deze problematiek te maken hebben.

3.1 De geheimen van ons geld

Een financiële crisis openbaart zich voor huishoudens relatief laat:

Mensen proberen hun financiële zaken zelf te regelen. En als de inkomsten en uitgaven in een huishouden in balans zijn, lijkt er geen directe reden tot zorg. Mits de financiële reserves op orde zijn. Terugval in inkomen als gevolg van ziekte of werkloosheid is één van de belangrijkste oorzaken van financiële problemen omdat de uitgaven vaak niet snel genoeg (kunnen) worden aangepast/verlaagd. Na het opraken van de financiële reserves (bijv. spaargeld) is er dan ook een acuut probleem. Soms lost men dit op met een krediet. Dit is één van de redenen dat een financiële crisis zich voor particuliere huishoudens pas laat openbaart. Mensen teren in, proberen geld te regelen en hopen op betere tijden. Pas als de nood aan de man is, komt men in beweging. Een zeer kleine groep blijkt in de praktijk tijdig om te schakelen.

Stel dat iemand in 2013 werkloos is geworden. Het is goed denkbaar dat financiële problemen zich pas in 2016 of later openbaren. Na een periode van twee jaar WW-uitkering en mogelijk interen op de reserves, daalt het inkomen bij aanhoudende werkloosheid verder tot het bestaansminimum (WWB-uitkering). Het is dan inmiddels 2015. Het is dan ook de verwachting dat de financiële crisis die in 2008 begon en zich in 2014 lijkt te keren, zich pas in de komende jaren in alle hevigheid zal openbaren. Door deze alsmaar groeiende schuldenproblematiek hebben veel betrokken partijen in de hulpverlening meer oog gekregen voor preventie.

Wij spreken niet met anderen over ons geld!

In onze Nederlandse cultuur is geld een zeer gevoelig onderwerp, vooral in gesprekken met mensen uit onze nabije omgeving. Dat lijkt onlogisch want als handelsnatie is geld aan de orde van de dag en zakelijke gesprekken over geld zijn niet beladen. Zakelijk en privé zijn dus twee werelden en daarin wordt verschillend over geld gesproken. Vreemd geld is blijkbaar een gemakkelijker gespreksonderwerp dan eigen geld.

Mensen met problematische schulden ervaren vaak schaamte omdat ze het zo ver hebben laten komen en niet eerder actie hebben ondernomen. Ook ervaren sommigen dat zij falen, het is immers niet gelukt de financiën op orde te hebben. Er is ook een groep die de schuld buiten zichzelf legt. Verder hebben niet-schuldenaren soms het idee dat mensen met schulden het aan zichzelf te wijten hebben en dus gefaald hebben. Dit zijn factoren die er aan bijdragen dat mensen zich niet makkelijk bij een adviseur of de hulpverlening melden.

Een financieel advies is geen veelgevraagd product:

Het inwinnen van financieel advies en het maken van een financiële planning is geen gemeengoed. In zijn algemeenheid werkt de financiële sector ook niet mee omdat er geen algemeen geaccepteerde financiële graadmeters bestaan die consumenten inzicht geven in de conditie van hun financiële huishouden. Financiële advisering werkt hoofdzakelijk met expertkennis en die kan in kwaliteit sterk variëren. In de praktijk moeten consumenten hun financieel adviseur dus vertrouwen en dat valt niet mee na de financiële crisis waarin de sector zich niet van zijn beste kant heeft laten zien.

Hoe wordt het onderwerp geld beter bespreekbaar en besluiten mensen zich tijdig te melden voor advies en/of hulp? Dat is een eerste uitdaging in preventieprojecten.

3.2 Uittreksel literatuurstudie financiën Nederlandse huishoudens

“We bevinden ons in een financiële crisis”. Dit soort uitspraken beïnvloeden de dagelijkse stemming en beleving van mensen. De berichtgeving in de pers over werkloosheid, ziekte en financiën is vaak correct maar geeft een beperkt beeld waardoor de waarde hiervan moeilijk kan worden ingeschat. In deze studie is een aantal feiten opgesomd met als doel een completer beeld van de huidige financiële situatie van Nederlandse huishoudens te schetsen en geïnteresseerden te informeren.

De volgende onderwerpen komen aan de orde: Inkomen, armoede, werkloosheid, voedselpakketten, spaargeld, tweedeling huishoudens, consumptieve kredieten, betalingsachterstanden, huisuitzettingen, afsluitingen van energie en gas, problematische schulden, verslavingen, schuldhulpverlening, hypotheek, financieel gedrag en de stand van zaken van het grootste huishouden, de landelijke overheid. Als laatste is het onderwerp ‘geld en taboe’ opgenomen.

Hierna volgt een uittreksel van de literatuurstudie uit bijlage A.

Inkomen van een gemiddeld huishouden en persoon is stevig gegroeid: In de periode 1977-2010 groeide het gemiddelde inkomen per huishouden (na inflatiecorrectie) met 25% (van € 18.600,- naar € 23.300,-). Het aantal personen per huishouden daalde van 2,9 naar 2,1. Voor een gemiddeld persoon in de periode 1977-2010 steeg het inkomen van € 6.414,- naar € 10.591,-. Dit is een stijging van 65%.

In 2012 nam de armoede sterk toe, net als in 2011: Afhankelijk van de definitie van armoede gaat het over 8 – 10% van de Nederlandse huishoudens. In de grote steden leeft 15% van de huishoudens in armoede. Verder is sinds 2007 de armoede onder kinderen sterk toegenomen.

Meer dan de helft van Nederlandse huishoudens heeft te weinig spaargeld: Huishoudens kunnen in de volgende drie groepen worden verdeeld. De eerste groep, 45% van de huishoudens, heeft voldoende spaargeld. De tweede groep, 40% van de huishoudens, heeft te weinig spaargeld. Deze groep zou meer aandacht moeten besteden aan het vergroten van hun financiële reserves. De derde groep van 15% heeft geen spaargeld. Hier geldt code rood. Deze huishoudens zijn gebaat met directe acties en het planmatig vormen van reserves.

Een groot aantal huishoudens leeft zonder financiële reserves: 6% heeft problematische schulden en 12% heeft daar kans op, 9% leeft in armoede, 30% heeft jaarlijks een aantal keer te maken met roodstand, 28% heeft betalingsachterstanden en 2,3% van de huishoudens wordt geholpen met een minnelijke of wettelijke schuldregeling. Deze resultaten geven aanleiding tot ernstige zorg omdat velen financieel het hoofd niet boven water kunnen houden en nog geen hulp ontvangen. Leven met consumptieve schulden is voor velen een werkelijkheid, 19% heeft een krediet. Voor 40% van de huishoudens geldt dat zij geen tegenslag kunnen opvangen omdat er onvoldoende spaargeld/buffer beschikbaar is. **Opvallend is dat Nederlanders hun eigen situatie zelf minder slecht beoordelen.** Het aantal huishoudens met problematische schulden is 6% terwijl slechts 2% hun situatie als zeer slecht ervaart. Ook het aandeel huishoudens met risico op problematische schulden (12%) is veel hoger dan de 7% die hun financiële situatie als slecht beoordelen. Hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat een groep mensen de ernst van hun financiële problemen onvoldoende erkent of onderschat.

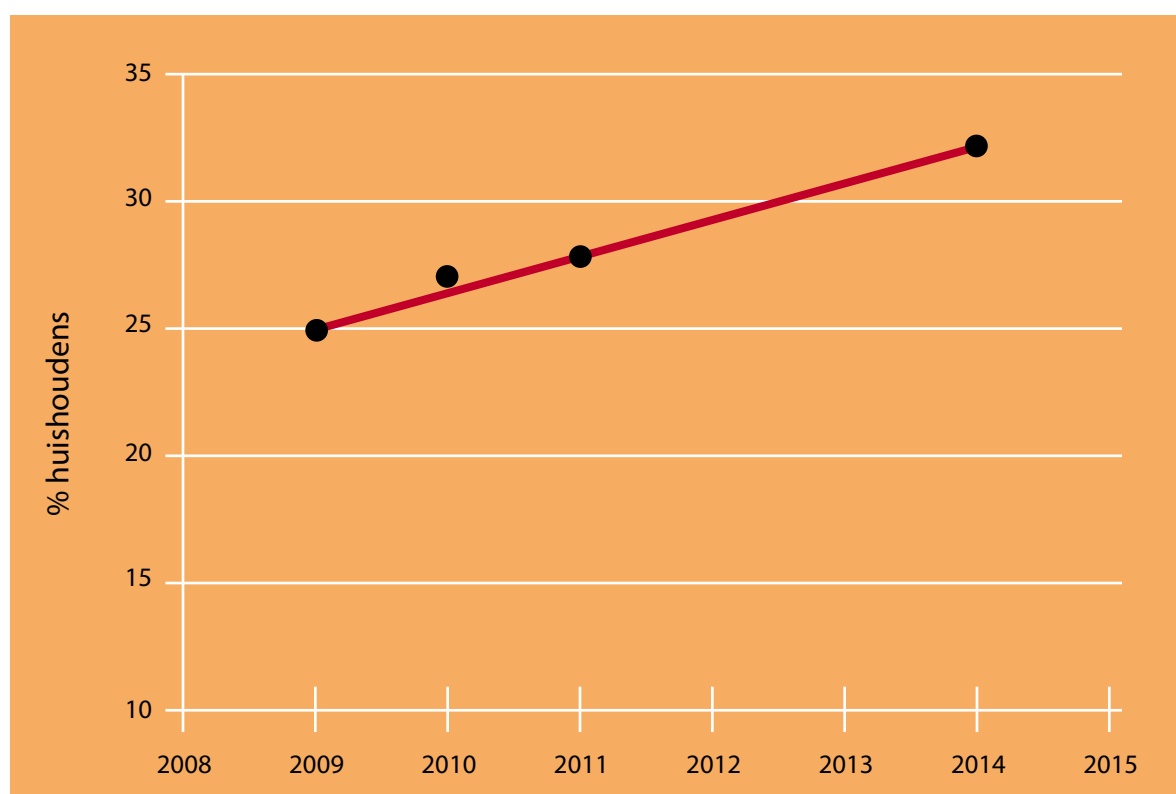
Volume consumptieve kredieten gedaald maar het aantal is gestegen: Volgens het CBS hebben 387.000 mensen een aflopend krediet van gemiddeld € 8.150,-. Dit aantal kredieten is in de afgelopen jaren 5% gedaald. Het aantal doorlopende kredieten is van 2005-2013 gedaald van 3.397.000 naar 1.913.000 en het uitstaande saldo per contract is gestegen van € 3.921,- naar € 6.197,-; Gemiddeld moeten consumenten ongeveer € 500,- rentekosten per jaar betalen. Het totaal bedrag aan uitstaande doorlopende kredieten is van 2005 – 2013 11% gedaald. De financiële crisis heeft geleid tot een afname van 10% van het volume van consumptieve kredieten. Het aantal kredieten is in de periode 2009-2012 toegenomen van 37 naar 52% van de huishoudens. Lenen bij familie of vrienden of een creditcardschuld nemen toe.

Minder huishoudens hebben te maken met roodstand: Panteia meldt dat 1 miljoen huishoudens (14%) af en toe rood te staan, 515.000 (7%) regelmatig en 619.000 (9%) vaak. In totaal heeft in 2013 dus 30% van de huishoudens te maken met roodstand, in 2008 was dit nog 50%!

Betalingsachterstanden nemen toe: Informatie over betalingsachterstanden bij woningcorporaties, energiebedrijven en telecomaanbieders is niet beschikbaar. Antwoorden op Kamervragen over achterstallige belastingen tonen aan, dat in 2011 6% van de vorderingen van de belastingdienst te laat wordt betaald en 1% blijkt oninbaar. Dit laatste betreft een bedrag van 2 miljard euro.

Terwijl de markt van consumptieve kredieten krimpt, blijkt een groeiend aantal mensen betalingsachterstand te hebben. De laatste jaren is deze groep jaarlijks met 6% gegroeid, in 2013 betrof het 760.000 mensen. Dit is 10% van het totaal aantal huishoudens.

Panteia publiceert periodiek in opdracht van de overheid een 'monitor betalingsachterstanden'. Dit betreft achterstallige rekeningen, krediet of lening, afbetalingsregeling, vaak of regelmatige roodstand en creditcardschulden. Figuur 4 geeft weer dat het percentage huishoudens met betalingsachterstanden groeit. In 2014 had één op de drie huishoudens te maken met betalingsachterstanden.

Figuur 4: Percentage huishoudens met betalingsachterstanden
(bron: Panteia, monitor betalingsachterstanden)

Crisissituaties als gevolg van betalingsachterstanden vaste lasten: Om de volgende redenen ontstonden bij de volgende aantallen mensen/huishoudens in 2012/2013 crisissituaties:

- Achterstallige betalingen premie ziektekostenverzekering, 314.000 (1,9%);
- Huisuitzettingen AEDES³ huurwoning, 6.980 (0,3 %);
- Afsluiting gas, 15.236 (0,20%);
- Afsluiting elektriciteit, 20.000 (0,27%);
- Gedwongen verkoop huis, 3067 (0,07%).

Het aantal gedwongen verkopen van huizen is in de periode 2008-2012 gestegen van 766 naar 3.067. Alhoewel het relatieve aandeel van huishoudens met crisissituaties gering is, zijn de gevolgen voor betrokkenen groot. Door snelle interventies kan veel persoonlijk en maatschappelijk leed worden voorkomen.

Een derde van de koophuizen staat onder water: Het aandeel koophuizen dat 'onder water' staat nam in de periode 2008-2013 toe van 13 naar 34%. De onderwaarde is toegenomen tot een gemiddeld bedrag van € 61.000,-. Tabel 2 geeft globale informatie over het aantal huishoudens met een koopwoning en de status van de fiscale hypotheekschuld. De totale hypotheekschuld van de 4,3 miljoen Nederlandse huishoudens is 737 miljard euro, in spaardepots staat 79 miljard euro (11%). Honderdduizend huishoudens (1,3%) hebben problemen met het betalen van de rente en aflossing van de hypotheek.

Hypotheekschuld 2013	Huishoudens	[%]
	4.300.000	100
Geen	720.000	17
Boven water	2.100.000	49
Onder water	1.460.000	34

Tabel 2: Huishoudens met koopwoning en status fiscale hypotheekschuld in 2013 (bron CBS)

Schuldenproblematiek neemt toe: Iets meer dan één op de zes Nederlandse huishoudens loopt een risico op problematische schulden, heeft problematische schulden of zit in een schuldhelpverleningstraject. In de laatste vijf jaar verdubbelde het aantal aanvragen voor schuldhelpverlening. Sinds 2002 is er een continue groei van het aantal cliënten van de Voedselbanken. Jaarlijks

3) AEDES is een koepelorganisatie van woningcorporaties

groeit het aantal mensen met betalingsachterstanden met 6%. De opsomming van deze parameters maakt duidelijk dat een groeiend aantal Nederlandse huishoudens zich in financieel zwaar weer bevindt.

Steeds meer ex-studenten verdienen te weinig om hun studieschuld af te lossen. Daarom treffen er steeds meer een regeling om de aflossing tijdelijk stop te zetten of het bedrag te verlagen. In 2009 had 11 procent van de mensen met een studieschuld zo'n regeling, in 2013 was dat opgelopen naar 15,6 procent. In totaal hadden vorig jaar 93.000 voormalige studenten een betaalregeling met DUO, de voormalige Informatie Beheer Groep. Van hen hoefden 36.600 mensen maandelijks helemaal niets te betalen, 56.400 hoefden minder te betalen dan eerder vastgesteld.

Veel mensen met schulden maken geen gebruik van schuldhulpverlening: Een substantieel deel (17%) van de Nederlandse huishoudens loopt financiële risico's of heeft al problematische schulden. Slechts een deel (+/- 5%) hiervan heeft zich in de afgelopen jaren gemeld bij de lokale schuldhulpverlening. Hieruit blijkt dat verreweg de meeste mensen met financiële problemen geen hulp lijken te zoeken. Van diegenen die wel hulp zoeken en de voorwaarden voor schuldhulpverlening vernemen is een veel gehoorde reactie: "Ik probeer het eerst zelf wel op te lossen". Blijkbaar hebben de hulpvrager en de hulpverlener geen gelijke oplossingsroute voor ogen.

Verslavingen: Jellinek becijfert dat bijna 2 miljoen (12%) Nederlanders te maken heeft met een verslaving. De belangrijkste verslavingen zien we in tabel 3:

Alcohol	477.000	2,9%
Tabak	810.000	4,9%
Drugs	130.000	0,8%
Gokken	40.000	0,2%
Slaapmiddelen	600.000	3,6%
Totaal	1.957.000	12,4%

Tabel 3: Aantal verslaafden/misbruikers in Nederland in 2012 (bron: Jellinek)

Wat verstaan Nederlanders zelf onder verstandig financieel gedrag? Nederlanders vinden dat verantwoord financieel gedrag bestaat uit het in balans houden van inkomsten en uitgaven en rekening houden met onvoorziene gebeurtenissen.

Verantwoord financieel gedrag bestaat echter uit drie aspecten:

- 1. Management van geld:** dit betreft met name het *in balans houden van de inkomsten en uitgaven* (rondkomen) en *controle houden* (budgetteren, administratie voeren, buffers houden). 68% van de ondervraagden legt het managen van geld uit als verantwoord financieel gedrag.
- 2. Financieel plannen:** dit betreft rekening houden met mogelijk *al dan niet voorzienbare gebeurtenissen* op de korte en lange termijn en hierop anticiperen. 43% van de ondervraagden legt financieel plannen uit als verantwoord financieel gedrag.
- 3. Bewust beslissingen nemen ten aanzien van financiële producten:** dit betreft *kritisch kopen* van producten (advies zoeken waar nodig, niet alleen naar prijs kijken), met name ten aanzien van het aanschaffen van financiële producten en het evalueren van de producten die men eerder heeft aangeschaft. Bijna niemand legt bewust beslissingen nemen uit als verantwoord financieel gedrag.

Geld, een onderwerp met verschillende taboes:

Jort Kelder beschrijft in 1996 in het artikel 'Het laatste grote taboe' dat er nog slechts één taboe is in onze samenleving, en dat is G-E-L-D. En vooral eigen geld. Veel verdiemers houden informatie over inkomen onder de pet. Vermogenden zwijgen over geld. Sterker nog: praten over geld wordt afgestraft. En mensen met schulden hebben te kampen met schaamte. Nederlanders zwijgen blijkbaar liever over eigen geld, maar het geld van anderen is meer dan interessant. Dat bewijst de Quote500 met een oplage van 165.000 exemplaren.

Het NIBUD heeft in haar onderzoek 'geld en relatie' onderzocht op welke manier er in huishoudens met de financiële administratie, communicatie over geld en financieel gedrag wordt omgegaan. Slechts 30% van de stellen houdt regelmatig bij hoeveel geld wordt uitgegeven. Jonge stellen registreren uitgaven minder vaak dan oudere stellen. Verder vindt 16% van de stellen het moeilijk om over geld te praten en daarom maakt men er geen afspraken over. Meer dan de helft van de stellen maakt wel eens ruzie over geld, de onderwerpen zijn uitgavenpatroon van de partner en de vraag wie wat betaalt. Er wordt zelfs meer ruzie gemaakt over geldzaken dan over huishoudelijke taken, kinderen, hobby, werk, religie, uitgaan en verslaving. Ook is gevraagd naar geldgeheimen. Vrouwen hebben vaker een geldgeheim dan mannen. Bijna een op de drie vrouwen heeft wel eens een geldgeheim tegen 15% van de mannen. Ook is gevraagd of partners weten wie er meer gespaard heeft. Mannen denken dat zij meer op hun spaarrekening hebben dan hun partner. Vrouwen daarentegen hebben vaker een spaarpotje waar hun partner niets van weet, namelijk 12% tegen 7%.

Het dagblad Trouw beschrijft in een artikel "Schuld bekennen zonder schaamte" het initiatief van twee vrouwen. 'Steeds meer Nederlanders raken in de schulden, maar erover praten is een taboe. Op internet kunnen mensen anoniem over hun ervaringen vertellen in hun weblog'. Eén van de meest verduidelijkende uitspraken luidt „Als ik blog hoef ik me geen zorgen te maken dat ik een stempel krijg over dit mag niet en dat mag niet.”

Creditmanagementorganisatie GGN publiceert jaarlijks een rapport met de titel: 'Zo betaalt Nederland'. In samenwerking met Motivaction wordt het onderzoek naar betalingsgedrag van Nederlanders uitgevoerd. In 2011 is gericht aandacht besteed aan het betaalgedrag van jongeren. Enkele resultaten luiden:

- Slechts 10% heeft (af en toe) schulden en is positief gestemd over de toekomst. 89% van de jongeren vindt het hebben van schulden niet normaal. **Het is wel opvallend dat ongeveer de helft van de jongeren een eventuele schuldsituatie niet aan anderen zou meedelen.**
- Gevoel van controle overheerst: 78% van de jongeren heeft het gevoel dat zij hun schulden of het lenen van geld onder controle hebben. Voor de helft van de jongeren is het hebben van schulden, of het lenen van geld, iets tijdelijks. Toch heeft 9% moeite met het aflossen van de schulden en **28% ligt er zelfs wakker van wanneer zij geld lenen of schulden hebben.**
- **25% van de jongeren heeft de afgelopen twaalf maanden wel eens geld geleend.** De voornaamste reden voor jongeren om geld te lenen was dat ze geen geld bij zich hadden (31%) of iets wilden hebben waar ze geen geld voor hadden (20%).
- Toekomstperspectief: Op de lange termijn zijn de jongeren vrij positief. Tweederde (67%) verwacht in de komende 5 jaar een verbetering van de economie. Een kwart (24%) verwacht zelfs een duidelijke vooruitgang. Op de korte termijn zijn de verwachtingen minder hoog gespannen.

In het dagelijks leven hebben jongeren gemiddeld minder verantwoordelijkheden dan dertigers en veertigers. De financiële situatie van jongeren is in het verslagjaar 2011 niet zorgwekkend te noemen. Jongeren lenen wel regelmatig geld maar kunnen dit waarschijnlijk vanwege hun relatief lage vaste lasten snel terug betalen. Dit is vermoedelijk de oorzaak van het relatief laag aantal jongeren dat financiële problemen heeft. Schulden zijn onder jongeren een groot taboe omdat de helft van de jongeren een schuldsituatie voor zichzelf houdt. Dit zwijgen is wellicht de oorzaak dat 28% wakker ligt van geld lenen of schulden.

Tabel 4 geeft inzicht in de status van Nederlandse huishoudens. Op basis van deze informatie wordt geschat dat 25-40% van de huishoudens zich in of nabij de financiële gevarenzone bevindt. Volgens het Nibud heeft 55% van de huishoudens onvoldoende financiële reserves en is daardoor (zeer) kwetsbaar. Twee miljoen huishoudens hebben betalingsachterstanden.

	Aantal of Bedrag	Percentage [%]
Totaal huishoudens	7.510.000	100
Gemiddeld inkomen huishouden 1977 in Euro	€ 18.600	100
Gemiddeld inkomen huishouden 2010 in Euro	€ 23.300	125
Huishouden zonder spaargeld	1.125.000	15
Huishouden met onvoldoende spaargeld	3.000.000	40
Huishouden met voldoende spaargeld	3.375.000	45
Spaargeld gemiddeld huishouden	€ 41.600,-	
Personen met consumptief krediet	7.000.000	
Consumptieve kredieten	10.000.000	
Consumptieve kredieten € 13.800	1.392.000	19
Betalingsachterstanden cons. krediet 2014	760.000	8
Huizen 'onder water' eind 2013	1.462.000	19
Gemiddelde 'onderwaarde'	€ 61.000	
Aflopende kredieten gem. € 8.150,-	387.000	5
Doorlopende kredieten gem. € 6.197,-	1.193.000	16
Roodstanden betaalrekeningen	1.134.000	15
Huishouden in armoede CBS	669.000	9
Huishouden bij Voedselbanken 2013	35.000	0,5
Huishouden met problematische schulden	373.000 – 531.000	5 – 7
Huishouden met risico op problematische schulden	719.000 – 961.000	10 – 13
Gemiddelde studieschuld 550.000 studenten	€ 11.522	
Huishouden met betalingsachterstanden 2014	2.300.000	32
Achterstand betaling hypotheek 2014	100.581	1,3
Personen met achterstand betaling ziektekostenverzekering 2013	314.000	2,3
Gedwongen verkoop koopwoning 2013	4.522	0,1
Vonnissen ontbinding huurcontract 2013		1,0
Huisuitzettingen huurwoningen Aedes		0,3
Afsluiting elektriciteit	20.000	0,3
Afsluiting gas	15.236	0,2
Aanmeldingen voor schuldhulpverlening NVVK	84.500	1,1
Huishoudens in schuldhulpverlening (lopende minnelijke of wettelijke regeling)	'172.000'	2,3

Tabel 4: Overzicht financiële status Nederlandse huishoudens 2012

3.3 Schuldhulpverlening in Nederland

Sinds 1 juli 2012 zijn gemeenten volgens de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening (Wgs) verplicht schuldhulpverlening binnen bepaalde kaders aan burgers aan te bieden. Iedere gemeente mag haar beleid binnen de kaders van de Wgs uitwerken en uitvoeren. Dit betekent dat het per gemeente verschillend geregeld is. Soms wordt de hulpverlening door de Gemeente uitgevoerd maar ook wel door ingehuurde commerciële schuldhulpverleningsbureaus.

Gezien de diversiteit van schuldeisers, instanties en wetgeving is schuldhulpverlening per definitie een uiterst complex werkveld. De ontwikkeling van effectieve maatregelen kost veel tijd en het resulteert in hulpverlening die onderhevig is aan veel voorwaarden. Hier volgt een voorbeeld.

In Delft vindt als eerste stap in het proces van schuldhulpverlening een aanmeldingsgesprek plaats. De hulpvragers krijgen na dit gesprek 13 pagina's (A4-formaat) beleidsregels mee naar huis. Wie wil nu nog beweren dat schuldhulpverlening eenvoudig is?

Ook de geschiedenis heeft een stem. Tabel 5 toont de ontwikkelingen in de schuldhulpverlening vanaf het eerste begin. Gezien de tijdlijn is wel duidelijk dat ontwikkeling van kwalitatief goede schuldhulpverlening complex is en een zaak van lange adem.

Jaar	Gebeurtenis
1893	Invoering Faillissementswet, FW (tot op heden > 120 wijzigingen)
1932	Oprichting Nederlandse Vereniging voor VolksKrediet (NVVK)
1970	Introductie persoonlijke lening
1979	Invoering Gedragscode Schuldregeling NVVK
1998	Invoering Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen (WSNP), onderdeel van FW
2012	Invoering Wet Gemeentelijke Schuldhulpverlening (Wgs)
2012	Publicatie 'Preventie: voorkomen is beter dan genezen' Op weg naar effectieve schuldhulp
2013	Invoering Wettelijk recht op een basisbankrekening
2016	Geplande invoering moratorium

Tabel 5: Belangrijke ontwikkelingen op gebied van schuldhulpverlening

De NVVK maakt zich als onafhankelijke beroepsorganisatie van schuldhulpverleners al jaren sterk voor een verantwoorde en onafhankelijke manier van schuldhulpverlening. Veel gemeenten zijn aangesloten en/of werken in hun hulpverlening volgens richtlijnen van de NVVK die o.a. inzet op gezond financieel menselijk gedrag. Deze georganiseerde schuldhulpverlening staat vaak in schril contrast met manier waarop hulpvragers hun financiële huishouding organiseren. In de praktijk is dit lastig omdat de kloof tussen de dagelijkse praktijk van een hulpvrager en de wereld van de schuldhulpverlening als groot wordt ervaren. En dan is er ook nog het punt van communicatie, vooral veel zwakkere hulpvragers begrijpen de regels en hulpverleners niet. De groep hulpvragers die het wel begrijpt ziet zich geconfronteerd met de noodzaak tot het verleggen van de financiële koers. Voor sommigen is dat een harde confrontatie die niet of niet gelijk wordt geaccepteerd. Het is echter zaak deze confrontatie zo vroeg mogelijk in het proces te laten plaatsvinden. Mensen weten dan waar ze aan toe zijn en kunnen besluiten de hulpvraag wel of niet door te zetten.

De drempels voor schuldhulpverlening worden hoger gelegd.

Zoals al gemeld is schuldhulpverlening een complex gebeuren en gebonden aan veel voorwaarden. In de praktijk blijkt dan ook dat veel hulpvragers afhaken maar ook niet kunnen aanhaken. Als gevolg van de toenemende voorwaarden voor hulpverlening wordt deze voor een groeiende groep mensen onbereikbaar. Een voorbeeld: In Delft geldt de eis dat de aangiften inkomstenbelasting van de laatste vijf(!) jaren afgehandeld moeten zijn voordat de aanvraag voor schuldhulpverlening in behandeling genomen kan worden.

Overwegingen bij het gebrek aan transparantie van de resultaten van schuldhulpverlening: Statistische gegevens van resultaten van schuldhulpverlening worden tot op heden niet of zeer summier gepubliceerd. Als men dat wel zou doen zal duidelijk worden dat het percentage hulpvragers dat succesvol wordt geholpen gering is. Dat is een gegeven en daar zijn ongetwijfeld ook goede redenen voor. Maar deze redenen zijn helaas niet bekend. Voor het verbeteren van de schuldhulpverlening en het maken van beleid is deze informatie noodzakelijk. Het zal vermoedelijk niet aan de hulpverleners liggen. De oorzaken van het lage slagingspercentage moeten waarschijnlijk gezocht worden in de hulpvragers zelf, het systeem van schuldhulpverlening en de voorwaarden. **Een interessante vraag is dan ook: Hoe kan de schuldhulpverlening haar aanbod zo aanpassen dat alle burgers met vragen op het gebied van financiën en schulden beter geholpen kunnen worden?** Voor een antwoord op deze vraag is het noodzakelijk dat de resultaten van de schuldhulpverlening volledig en transparant worden gepubliceerd. Beginnend met het aantal aanmeldingen, de geboden dienstverlening en vervolgens het aantal mensen dat geen gebruik maakt van de aangeboden hulpverlening en verder leeft met hun schulden, inclusief hun beweegredenen. Als laatste hebben we inzicht nodig over het resultaat van de nazorg. De verdere ontwikkeling van de schuldhulpverlening zou gebaat zijn met eenduidige en volledige rapportages van de resultaten van de huidige hulpverlening.

3.4 Schuldpreventie en vroegsignalering

Schuldpreventie is nog sterk in ontwikkeling:

De groeiende schuldenproblematiek van de laatste jaren heeft er toe geleid dat er meer aandacht is voor schuldpreventie omdat de directe en indirecte kosten van mensen met schulden erg hoog zijn (denk o.a. aan ziekteverzuimkosten). Schuldpreventie heeft tot voor kort beperkt aandacht gehad. De ontwikkelingen van de laatste jaren vragen echter om meer invulling daarvan. Burgers zijn in het algemeen gebaat bij goede voorlichting zodat zij goede keuzes kunnen maken en uit de financiële gevarenzone blijven. De groeiende schuldenproblematiek is op de lange termijn beter te beteugelen met 'voorlichting en preventie' in plaats van schuldhelpverlening. Beide zijn echter voorlopig nodig.

Het BKR rapport 'Armoede in Nederland' [BKR2010] breekt als één van de eersten een lans voor verschuiving van schuldhelpverlening naar schuldpreventie. De politiek en het landsbestuur hebben dit opgepakt. Landelijk opererende vrijwilligersorganisaties konden in 2010 starten met projecten dankzij de subsidie van de motie Ortega-Martijn. Verder is in 2011 een schuldpreventiewijzer gelanceerd op de website www.effectieveschuldhelp.nl.

Schuldpreventie is dus het bevorderen van gezond financieel gedrag. Concreet wordt er dan aan de volgende zaken gewerkt:

- Het voorkomen van problematische schuldensituaties.
- Het vergroten van de weerbaarheid van mensen.
- Het vergroten van de zelfredzaamheid van mensen.
- Het vergroten van het financieel inzicht van mensen.
- Het leren administreren, budgetteren en sparen.
- Het bewust aankopen van financiële producten.

Tot nu toe is er nog niet gewerkt aan de volgende zaak, die helpend is om schulden te voorkomen:

- Het stimuleren van mensen om advies of hulp in te roepen bij financiële vragen of zorgen.

Preventie beoogt mensen voor problematische schulden te behoeden en financieel weerbaar te maken. Het doel is dat mensen meer inkomsten dan uitgaven hebben, geen of beheersbare schulden hebben en beschikken over voldoende financiële reserves.

Goed beschouwd is het bereiken van die financiële weerbaarheid en vrijheid een ingewikkeld en langdurig proces, zeker als er bij aanvang sprake is van problematische schulden. Gedurende 3-5 jaar zal een schuldregeling lopen en pas daarna kan gewerkt worden aan de opbouw van financiële reserves. Vervolgens kan een gevoel van financiële vrijheid ontstaan dat gekenmerkt wordt door het ontbreken van geldzorgen, overzicht over inkomsten en uitgaven en het gevoel dat je de baas bent over jouw geld.

Het tijdig signaleren van (mogelijke) financiële problemen, ofwel 'vroegsignalering', is een onderdeel van schuldpreventie. Hoe eerder mensen actief aan het werk gaan met hun financiële huishouden en hun eventuele schulden, hoe kleiner de kans op financiële en maatschappelijke schade. Op de keper beschouwd is het inzien en erkennen van eigen financiële problemen een eerste voorwaarde op de weg van financiële hulpverlening. Vroegsignalering kan hier een positieve bijdrage leveren omdat de situatie eerder wordt (h)erkend. Nadat de signalering van de financieel problematische situatie heeft plaatsgevonden kan er vervolgens een bepaald inzicht bij de hulpvrager gaan groeien. Dit inzicht is veelomvattend en te omschrijven als het erkennen en inzien van de feiten van hun persoonlijke financiële situatie, het kunnen beoordelen van de situatie, het eventueel aanvragen van aanvullende hulpverlening en het verleggen van de financiële koers.

Voor hulpvragers is het voorkomen van problematische schuldsituaties het minst pijnlijk omdat men het in principe nog zelf kan oplossen, schuldhulpverlening is immers nog niet nodig. Als er toch sprake is van problematische schulden is snelle hulpverlening zeer gewenst. Hoewel hier geen sprake meer is van voorkomen van schulden, heeft de signaleringsfunctie veel waarde. Veel burgers zijn immers niet op de hoogte van het bestaan van schuldhulpverlening.

De groeiende schuldenproblematiek is op de lange termijn beter te beteugelen met 'voorlichting en preventie' in plaats van schuldhulpverlening. Beide zijn echter voorlopig nodig.

4 Discussie

Onze welvaart blijkt een keerzijde te hebben: De welvaart is in de afgelopen 25 jaar toegenomen en heeft voor de meeste huishoudens financiële voorspoed gebracht. Toch leeft nog steeds 9% in armoede en 0,5% van de huishoudens krijgt wekelijks een pakket van de Voedselbank. Voor deze mensen is een financiële planning meestal ver te zoeken want zij moeten zien te overleven. Ook hebben de financiële producten die ten tijde van de hoogconjunctuur zijn gecreëerd er toe geleid dat een groot aantal huishoudens financieel (zeer) kwetsbaar zijn en dagelijks zorgen hebben. Enkele voorbeelden zijn: 16% van de huishoudens heeft een doorlopend krediet met een gemiddeld opgenomen saldo van € 6.197,-. Ongeveer een vijfde van de huiseigenaren ziet zich door de financiële crisis geconfronteerd met een 'huis onder water'. Daarbij is sprake van een gemiddelde onderwaarde van € 61.000,-. Verder heeft 17% van de huishoudens (risico op) problematische schulden en 28% heeft betalingsachterstanden.

Velen hebben te weinig kennis maar vragen geen hulp: In de praktijk blijkt dat veel mensen over onvoldoende kennis en vaardigheden beschikken voor het voeren van een financieel huishouden. Het ontbreken van een administratie is daar in vele gevallen het bewijs van. Toch blijkt slechts een gering aantal huishoudens hulp te zoeken bij de (gemeentelijke) schuldhulpverlening! Het (h)erkennen van een probleem, het vinden van de juiste hulp en die ook daadwerkelijk inschakelen blijkt geen vanzelfsprekendheid. Schaamte, het niet onderkennen van de problemen, het niet bekend zijn met de hulpverlening en 'hoop op betere tijden' zijn veel gehoorde argumenten om geen beroep te doen op de hulpverlening. Dit alles verklaart mogelijk het relatief geringe aantal huishoudens (2,3%) met problematische schulden dat wordt geholpen door de schuldhulpverlening.

Schulden leiden tot beperkingen: Voor veel mensen zijn schulden de oorzaak van grote zorgen. Problematische schulden kunnen leiden tot gezondheidsklachten [Rijnsoever1989]. Ook hebben mensen vaak onvoldoende mogelijkheden om deel te nemen aan het sociaal-maatschappelijk verkeer want het geld gaat naar de schuldeisers. Het kopen van een verjaardagscadeautje is bijvoorbeeld niet mogelijk. Het oplossen van schulden heeft positieve gevolgen voor het persoonlijk welzijn van mensen en zal de maatschappij veel indirecte kosten besparen.

Overheid kampt met tegenstrijdige belangen: De overheid heeft tot taak haar burgers voor bepaalde gevaren te beschermen maar ook voldoende individuele vrijheid te respecteren. In dit spanningsveld is het een lastige zaak grote lijnen te trekken voor de 'financiële gezondheid' van burgers. Wel is duidelijk dat lenen van geld leidt tot minder koopkracht en minder financiële stabiliteit. Moet een overheid dan de mogelijkheden voor het lenen van geld beperken? Of tast zij daarmee de vrijheid van haar burgers aan? Daarentegen blijkt dat bij gebrek aan regels het ontstaan van uitwassen in de financiële sector in de hand wordt gewerkt en parlementaire enquêtes vaak het

einde en het begin van een bepaalde periode markeren. Voor politici is het een terugkerend onderwerp op de agenda.

De voorwaarden voor schuldhulpverlening zijn uitgebreid en voor velen niet te overzien: Van hulpvragers wordt gevraagd alle relevante schriftelijke informatie aan te leveren en dat is juist niet hun sterke punt. Sommigen beginnen er gewoonweg niet aan of haken na verloop van tijd af omdat zij niet aan de gestelde voorwaarden kunnen of willen voldoen. Mogelijk melden zij zich weer op een later tijdstip.

Hulp vragen is lastig: Gezien het in verhouding lage aantal hulpvragers blijkt het niet vanzelfsprekend dat iemand hulp zoekt in geval van financiële problemen. Men probeert het vermoedelijk eerst zelf op te lossen. Daarnaast is de Nederlandse cultuur gesloten op het gebied van financiën. De vraag 'Welk salaris ontvang jij maandelijks?' veroorzaakt bij menigeen ongemakkelijke gevoelens. Dit is overigens niet een typisch Nederlands probleem, in andere landen spelen soortgelijke problemen. Ook wordt op scholen nog steeds relatief weinig aandacht besteed aan financiële educatie.

Eigen geld en schulden zijn lastige gespreksonderwerpen en omgeven met taboes: Vermogen, schulden en de dagelijkse omgang met geld en goederen maken vergelijk tussen mensen mogelijk. Een succesvol leven wordt door velen gemeten aan de hoeveelheid zichtbare goederen. Dan volgt automatisch dat schulden niet bespreekbaar zijn. In het dagelijks leven zijn de onderwerpen eigen geld, inkomen en schulden dan ook sterk beladen. Veelverdieners houden informatie over inkomen onder de pet. Vermogenden zwijgen over geld. En mensen met schulden hebben in veel gevallen te kampen met schaamte. Partners in een vaste relatie vinden het moeilijk om over geld te praten. Verder komt ook ruzie over geld in meer dan de helft van de relaties voor. Vrouwen hebben vaker een geldgeheim dan mannen. Bijna een op de drie vrouwen heeft wel eens een geldgeheim tegen 15% van de mannen. Verder meldt zich slechts een klein deel van de mensen met financiële problemen bij de hulpverlening. Het lijkt er dus op dat taboes over geld er mede aan bijdragen dat mensen met financiële problemen zich niet melden bij de schuldhulpverlening. Een melding bij de schuldhulpverlening staat in deze cultuur synoniem met falen. En wie wil dat nou? De houding van mensen ten opzichte van schuldhulpverlening en vooral het aspect 'falen' verdient dan ook nader aandacht. Als 'falen' omgezet kan worden in een gevoel van 'overwinning' zijn mensen wellicht eerder geneigd zich te melden bij de hulpverlening. Dit zou met nationale communicatiecampagnes gestalte moeten krijgen. Mogelijke slogans zijn:

- Geld maakt niet gelukkig, geleend geld ook niet
- Geld lenen kost geld en vaak ook nachtrust
- Kopen op afbetaling, een begin van een lange reis
- Ben jij de baas over jouw geld of is jouw geldgebrek de baas over jou?
- Een held is wie zich met zijn schulden bij de (schuld)hulpverlening meldt

- Wie zich met schulden bij de schuldhulpverlening meldt verdient de hoofdprijs
- Kanjers ruimen hun schulden op
- Ruimte in je portemonnee is ruimte in je hoofd

Toename aantal hulpvragen noopt hulpverleners tot andere koers: Panteia werpt in het genoemde onderzoek [Panteia2012] een blik in de toekomst van de schuldhulpverlening: *Gemeenten kunnen een grote nieuwe toestroom waarschijnlijk niet aan en zullen dus moeten inzetten op preventie.* Voor de overheid is dit reden tot ontwikkeling van duurzaam beleid op gebied van schuldhulpverlening.

Gegeven de financiële situatie van Nederlandse huishoudens lijken zich nu twee vragen af te tekenen:

1. Op welke manier kunnen de vier miljoen huishoudens met onvoldoende financiële reserves worden bewogen om hier aan te gaan werken of hulp te vragen?
2. Hoe wordt voor huishoudens voldoende laagdrempelige hulpverleningscapaciteit gerealiseerd die aansluit bij het niveau en de behoeften van de hulpvragers?

Een onafhankelijk financieel advies is niet vanzelfsprekend en schaars: Wat zou er gebeurd zijn als mensen op financiële kruispunten in hun leven over laagdrempelig advies hadden kunnen beschikken? Mogelijk was dan het financiële leed voorkomen. In de praktijk worden dit soort adviezen weinig gevraagd en daar zijn meerdere redenen voor. Deze zijn:

- Onbekendheid met adviezen;
- Geen besef hebben van de noodzaak om advies in te winnen;
- Ontkenning van financiële problemen;
- Overschatting van de eigen mogelijkheden;
- Schaamte;
- Hopen op betere tijden;
- Geen vertrouwen in de sector;
- Geen laagdrempelig aanbod.

Hoe kunnen mensen bewogen worden financieel advies te vragen? Wat zou een hulpmiddel kunnen zijn dat door de meeste huishoudens wordt geaccepteerd? Mogelijk zou de ontwikkeling van een kwalitatief keurmerk of Periodieke Financiële Keuring Huishouden (PFKH), inclusief ster-beoordeling kunnen bijdragen aan een algemene acceptatie van het inwinnen van financieel advies. Het spreken over sterren is mogelijk minder direct en beladen dan het praten over eigen geld. Verder geeft de sterbeoordeling huishoudens een simpel houvast omdat zij een indruk krijgen of ze er financieel goed of slecht voor staan, en of zij vooruitgang of achteruitgang boeken. Een ander voordeel is de standaardisatie die de systematiek biedt. Een voorbeeld van een be-

oordelingsmethodiek is gegeven in Tabel 6. De genoemde termen 'spaargeld' en 'schulden' moeten nader worden gedefinieerd. Ook zullen betalingsachterstanden en de woonlasten onderdeel moeten vormen van de systematiek. De sterren kunnen worden vervangen door een systematiek met een waarderingschaal van 0-100; de hogere resolutie van deze methodiek geeft beter zicht op veranderingen.

Beoordeling financiën huishouden	Commentaar	Mogelijke criteria
-	Zeer slecht	Geen spaargeld en problematische schulden
*	Slecht	Geen spaargeld en beheersbare schulden
**	Risicovol	0-3 maandsalarissen spaargeld en geen schulden
***	Voldoende	3-6 maandsalarissen spaargeld en geen schulden
****	Goed	6-12 maandsalarissen spaargeld en geen schulden
*****	Uitmundend	>12 maandsalarissen spaargeld en geen schulden

Tabel 6: Voorbeeld financiële beoordelingsmethodiek particulier huishouden

Hoe weten mensen hoe zij om moeten gaan met geld? Financiële educatie is geen verplichte kost op basis- en middelbare scholen. Het NIBUD meldt op haar site: "44% van de scholieren in het voortgezet onderwijs blijkt (nog) op geen enkele manier iets aan financiële educatie te hebben gedaan op school. Er is dus nog een hoop te doen!". Verder is duidelijk dat financiële educatie het meest effectief is als ouders, scholen en de overheid hier een bijdrage aan leveren. Deze integrale aanpak lijkt nodig voor een goed resultaat. Het is nu aan de politiek de financiële educatie in de eindtermen van opleidingen te verankeren.

De sociale omgeving, de opvoeding en het karakter van mensen bepaalt veelal hun financiële gedrag en hun houding ten opzichte van geld. Veel mensen kunnen van nature goed met geld omgaan, maar bij een grote groep mensen lukt dat niet. Het blijkt voor deze mensen enorm ingewikkeld, zeker als zaken mis lopen en correctie behoeven. Educatie lijkt de oplossing voor de lange termijn. Voor mensen die nu houvast nodig hebben is coaching op het niveau dat zij op dit moment aankunnen van primair belang. Als zij dan zelf stappen gaan ondernemen is er sprake van een autodidactisch proces en dat is een duurzame oplossing. SchuldHulpMaatje faciliteert dit proces van hulpvragers onder andere met de inzet van vrijwilligers en instrumenten die het voor hulpvragers mogelijk maken om overzichten te maken. Maar dan nog is het niet vanzelfsprekend dat mensen de juiste keuzes bij nieuwe aankopen zullen maken. Dat er meer educatie nodig is blijkt uit de volgende lijst van 22 financiële tips voor een huishouden. De lijst is samengesteld door een aantal mensen van SchuldHulpMaatje.

Tips voor een financieel huishouden:

1. Open een spaarrekening.
2. Leg een administratie aan en probeer alle papieren in één map op te bergen.
3. Als er vragen blijven, zoek dan hulp bij familie/vrienden/hulpverleners!
4. Maak een overzicht met alle inkomsten en uitgaven en een begroting.
5. Ga na of je recht hebt op (meer/minder) toeslagen.
6. Maak een overzicht van eventuele schulden en afspraken over afbetalingen.
7. Stel een plan op voor aflossing van schulden en het opbouwen van een financiële buffer.
8. Bereken de hoogte van je benodigde financiële buffer,
<http://www.nibud.nl/sparen-vermogen/sparen/financiele-buffer.html>
9. Bepaal hoeveel geld er maandelijks naar de spaarrekening wordt overgemaakt en regel dit met een automatische afschrijving.
10. Maak een overzicht van uitgaven waar je spijt van hebt (of die niet direct nodig waren).
11. Bepaal hoeveel geld je per maand/jaar uit wilt geven aan kleding, mode-artikelen, ontspanning en uitgaan.
12. Bepaal welke uitgaven je wilt schrappen. Neem stappen om dit daadwerkelijk te doen.
13. Bepaal welke uitgaven je wel wilt doen en op welk tijdstip.
14. Doe boodschappen met een lijstje en doe geen aankopen die daar niet op vermeld staan.
15. Controleer voor een aankoop of deze op de begroting staat.
16. Zorg voor een positief saldo op je betaalrekening.
17. Zorg dat je niet rood kunt staan, dit kost 10-15% rente!
18. Onderzoek mogelijkheden om je inkomen te verhogen.
19. Bepaal of het zin heeft om aangifte inkomstenbelasting te doen.
20. Vraag bij de belasting "Voorlopige Teruggave" aan, bij het ontvangen van een bijstandsuitkering, als je een alleenstaande ouder bent of op andere heffingskortingen recht hebt.
21. Ga bij jezelf na waarom je een bepaalde hoeveelheid geld aan bepaalde zaken uitgeeft. Voorbeeld: Onderzoek waarom je wel of geen auto hebt en hoeveel geld je hierdoor uitgeeft of bespaart.
22. Neem contant geld op voor een periode van een week en betaal daar de dagelijkse boodschappen van.

Wat kan de reguliere schuldhulpverlening met de ruim 3 miljoen huishoudens die hulp of advies nodig hebben? In de afgelopen jaren hebben de leden van de NVVK 80.000 – 90.000 mensen per jaar geholpen. Gezien de veel grotere groep huishoudens die hulp of advies nodig hebben is het niet de verwachting dat de NVVK dit in haar huidige vorm kan bieden. Verder vraagt financiële coaching en advisering andere vaardigheden en een andere benadering van hulpvragers dan in de schuldhulpverlening. Daarnaast zal de bedrijfsvoering van schuldhulpverlening ook verschillen van de bedrijfsvoering van coaching en advisering. Hulp en advies aan burgers zou als aparte dienst naast de activiteiten van de NVVK ontwikkeld kunnen worden.

Hoe kunnen 3 miljoen potentiële hulpvragers worden benaderd en geholpen? Uit praktisch oogpunt kan het een keus zijn alleen basale hulp te verlenen. Hiervoor kunnen grote groepen mensen worden benaderd in de verwachting dat een klein aantal zal reageren. Daarna zal het als een olievlek kunnen groeien. Meer mensen zullen actief met hun eigen financiële huishouden aan het werk moeten. Vanwege de enorme doelgroep zullen meerdere maatschappelijke organisaties voor deze hulpverlening ingezet moeten worden. Ook burgergroeperingen kunnen aanhaken en het mooiste is natuurlijk dat in iedere wijk/straat een aantal buurtbewoners dit kan uitvoeren. Mogelijk kunnen door deze organisaties niet alle vragen (direct) beantwoord worden, maar het feit dat mensen in beweging komen is een eerste stap in de goede richting. Lokaal kunnen experts hun kennis bundelen en aanbieden aan vrijwilligers. Verder moet het 'normaal' worden om een financieel advies te vragen. Deze beweging van financiële zelfredzaamheid is een zaak van lange adem omdat alle betrokkenen hierin moeten groeien.

Het ontbreekt in Nederland voor burgers aan transparante hulpverlening en een transparante structuur. Het NIBUD biedt een pragmatisch en eenvoudig stappenplan aan voor een huishouden zonder problemen. Zodra er sprake is van (problematische) schulden wordt het stappenplan veel uitgebreider en dit is geen algemeen bekende informatie. Ook is het besef dat ieder huishouden een administratie nodig heeft bij velen niet bekend. Een landelijke media campagne over het onderwerp 'thuisadministratie' is mogelijk een middel om grote groepen aan de slag te krijgen met hun administratie. Dit is een eerste stap van de bewustwording. Ieder financieel huishouden dat zich meldt bij de hulpverlening dient als eerste de feiten te overleggen in de vorm van een administratie. Daarna kan pas aan een schuldenregeling worden gewerkt. Aangezien het aantal huishoudens met financiële problemen en/of vragen zeer groot is, is een gericht hulpverleningsbeleid noodzakelijk. De kosten zouden anders onbeheersbaar zijn. Dit beleid is er op gericht met minimale inspanning de actuele financiële situatie van een huishouden in kaart te krijgen. Een uniforme activiteitenstructuur werkt dan verhelderend. Een voorbeeld van zo'n structuur is in Tabel 7 gegeven. Als deze structuur aansluit bij de belevingswereld van hulpvragers en modulair is opgebouwd kan heel gericht en met voorwaarden hulp worden verleend. De stappen 1 t/m 6 zijn van toepassing op alle huishoudens. Pas als deze zijn doorlopen kan, indien noodzakelijk, de hulp uit de stappen 7 t/m 20 worden geboden. Ook is in de tabel aangegeven welke partij een rol speelt. Aan iedere stap kunnen voorwaarden worden verbonden. De eerste negen stappen

kunnen vrijwel geheel door hulpvragers en vrijwilligers worden uitgevoerd. De vrijwilligers hebben wel professionele coördinatie nodig. Pas daarna komen professionele schuldhulpverleners in beeld. Deze hybride schuldhulpverlening wordt al sinds 2011 toegepast in Delft en werkt goed. Met minimale kosten kunnen relatief veel mensen worden geholpen.

	Onderwerp	Hulpvrager	Professional	Vrijwilliger
1	Post opbergen	x	-	x
2	Reageren op ingekomen post	x	-	x
3	Administratie ordenen	x	-	x
4	Inkomsten in kaart brengen	x	-	x
5	Toeslagen aanvragen	x	-	x
6	Uitgaven in kaart brengen	x	-	x
7	Uitgaven aanpassen	x	-	x
8	Belastingaangifte doen	x	x	x
9	Schuldenoverzicht maken	x	-	x
10	Betalingsregelingen treffen	x	x	-
11	Aanmelding schuldhulpverlening	x	-	x
12	Opstellen van een schuldenregeling	-	x	-
13	Communiceren met schuldeisers	-	x	-
14	Aanvraag WSNP	x	x	-
15	Budgetbeheer	-	x	-
16	Bewindvoering	-	x	-
17	Curatele	-	x	-
18	Educatie	x	x	x
19	Budgetcoaching	x	x	x
20	Nazorg	x	-	x

Tabel 7: Mogelijke stappen in de activiteitenstructuur van hulpverlening

Hoe kan een eenvoudig hulpverleningsconcept eruit zien? Mensen kunnen op een (inloop)spreekuur worden geholpen met zeer korte éénmalige adviezen. Dit is vooral efficiënt en mogelijk ook effectief. Coaching zal een zeer belangrijk element zijn. Vervolgens kunnen hulpvragers aan de slag met deze enkele opdracht, die onderdeel is van de eerder genoemde activiteitenstructuur. In geval van vervolgvragen kunnen zij zich weer melden voor een volgend advies. Deze systematiek sluit aan bij de mogelijkheden van de hulpvrager op dat moment en doen een beroep op hun eigen kracht. Dit kan gecombineerd worden met een aantal werkstations en printers die maximaal 1 uur gebruikt mogen worden. De adviezen zouden als volgt kunnen luiden:

1. Open de post en sorteer die per afzender en op datum.
2. Berg de post op in een map volgens de voorgestelde systematiek.
3. Maak een schuldenlijst.
4. Bel die schuldeiser op en maak afspraken over een aflossingsregeling.
5. Maak een overzicht van inkomsten.
6. Maak een overzicht van uitgaven.
7. Vraag een DigiD aan.
8. Probeer 20% op bepaalde uitgaven te bezuinigen, schrijf dit op en hang het aan de muur.
9. Bepaal een spaardoel en stort maandelijks een bepaald bedrag op deze rekening.

De locatie en de fysieke inrichting van een inloopspreekuur zijn bepalend voor de mogelijkheden van hulpverlening. Een balie in een open ruimte waar men moet blijven staan met wachtenden in de zelfde ruimte zal een ander effect sorteren dan een afgesloten kamer met een tafel waar geconcentreerd gewerkt kan worden. Het valt te overwegen een open balie en een aantal werkstations voor hulpvragers in te richten. Dit concept is primair gericht op de behoeften van hulpvragers zonder problematische schulden. Zij hebben zelf de regie en het aanwezige personeel werkt ondersteunend. Het idee is dat veel hulpvragers kortdurend worden geholpen zodat zij zelf een volgende stap kunnen maken in de structurering van hun financiële huishouden. Zij kunnen meerdere malen gebruik maken van deze 'hulpverlening op maat'.

Het in beweging krijgen van de hulpvragers is een groot punt van aandacht.

**Een gratis
inloopspreekuur
verlaagt de drempel
om hulp te vragen**

5 Conclusies en aanbevelingen

Uit de literatuurstudie kan het volgende worden geconcludeerd over de financiële stand van zaken van Nederlandse huishoudens:

- A Van 1977 – 2010 is het gemiddeld aantal personen per huishouden gedaald van 2,9 naar 2,1 en is het gemiddeld inkomen per huishouden gestegen van € 18.600,- naar € 23.300,-. Per persoon is het inkomen gestegen van € 6.414,- naar € 10.591,-. Dit is een stijging van 65%.
- B De laatste jaren groeit de groep mensen met financiële problemen en neemt armoede toe. Voor 2012 is de situatie als volgt: 6% heeft problematische schulden en 12% heeft daar kans op, 9% leeft in armoede, 30% heeft jaarlijks een aantal keer te maken met roodstand, 28% heeft betalingsachterstanden en 2,3% van de huishoudens wordt geholpen met een minnelijke of wettelijke schuldregeling. Er is sprake van een groeiend aantal aanvragen voor schuldhulpverlening, een groeiend aantal betalingsachterstanden van consumptieve kredieten en de continue toename van hulpvragen bij Voedselbanken.
- C Van de Nederlandse huishoudens heeft 40% te weinig spaargeld en 15% heeft geen spaargeld. Dit betekent dat deze huishoudens niet of onvoldoende in staat zijn financiële tegenvallers op te vangen. Het gemiddelde bedrag aan spaargeld per huishouden is € 41.600,-. Dat betekent dat de overige 45% zeer veel spaargeld heeft en hiermee de tweedeling in de maatschappij is geschetst. Er is sprake van een toename van het aantal huishoudens met een lening. 52 procent van de huishoudens heeft een lening, in 2009 was dat 37 procent.
- D Begin 2008 was nog bij 13 procent van de eigenwoningbezitters sprake van onderwaarde, begin 2013 was dat 34 procent. Ook het bedrag van de onderwaarde is gestegen: begin 2013 ging het gemiddeld om 61 duizend euro per huishouden, tegen 52 duizend euro begin 2012.
- E Welvaart betekent niet automatisch voor huishoudens dat financiële zorgen verleden tijd zijn. Ondanks de sterk toegenomen welvaart in Nederland in de laatste decennia heeft 1 op 6 huishoudens (risico op) problematische schulden.
- F Nederlanders met financiële problemen lijken deze te onderschatten, 2% van het aantal huishoudens beoordeelt hun situatie als zeer slecht terwijl andere bronnen melden dat 6% van de huishoudens problematische schulden heeft.
- G Over een periode van 3 jaar melden zich ongeveer 200.000 huishoudens bij leden van de Nvvk voor schuldhulpverlening. De overige 200.000 huishoudens met ernstige financiële problemen hebben zich nog niet gemeld bij de schuldhulpverlening.
- H Nederlanders hebben onvoldoende zicht op verstandig financieel gedrag. 68% noemt het in balans houden van inkomsten en uitgaven als belangrijkste element. Dit wordt met 43% gevolgd door financieel plannen en bijna niemand ziet bewust beslissingen nemen ten aanzien van financiële producten als element van verstandig financieel gedrag.

- I Positieve ontwikkelingen met betrekking tot schuldenproblematiek zijn: een afname van 10% van het totaal aan consumptieve kredieten, een dalend aantal huishoudens dat te maken heeft met roodstand (30% i.p.v. 50%)
- J De verdere ontwikkeling van de schuldhulpverlening in Nederland is gebaat met uniforme en transparante rapportages van gemeenten waarin eenduidige getallen over de resultaten van schuldhulpverlening worden getoond. In de rapportage dient bijvoorbeeld het aantal mensen dat zich heeft gemeld te worden uitgesplitst over categorieën, die de aard van de geleverde dienstverlening of de reden van afwijzing weergeven.
- K Relatief weinig mensen met schulden melden zich bij de schuldhulpverlening, dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt door meerdere factoren. Onderschatting van de eigen schuldenproblematiek, het niet bewust zijn van de financiële problemen, de wil om de problemen zelf op te lossen en schaamte zijn waarschijnlijk de belangrijkste redenen om thuis te blijven. Verder ligt er in de maatschappij een taboe op het spreken over geld, inkomen, vermogen en schulden. Een mogelijke aanpak van dit taboe is onderwerp van studie.
- L Naast de groep huishoudens met problematische schulden bevindt zich nog een veel grotere groep die schulden en/of te weinig spaargeld heeft. Het betreft meer dan 3 miljoen huishoudens. Zij zijn gebaat bij eenvoudig advies zodat zij zelf hun financiële koers kunnen verleggen zodat er meer financiële stabiliteit ontstaat. De grootte van de groep vraagt om een benadering via landelijke media want vrijwillige en professionele hulpverlening kan slechts een deel van deze groep van dienst zijn.

Deze literatuurstudie levert de volgende aanbevelingen op:

Voor betere doorgronding van potentiële hulpvragers is onderzoek nodig op het gebied van 'geld en taboe'. Mensen met financiële problemen blijken niet gemakkelijk over geld en hun financiële problemen te spreken, ook meldt het merendeel zich niet bij de hulpverlening. Deze kennis over 'geld en taboe' kan worden verwerkt in communicatiecampagnes met als doel om mensen zonder problematische schulden te activeren om met hun financiële huishouden aan de slag gaan. Het is belangrijk een positieve, opbouwende toon te hanteren die tot bewustwording leidt. Daarvoor is een goede kijk nodig op de onderwerpen geld, schulden en taboe. Mogelijke slogans zijn:

- Geld maakt niet gelukkig, geleend geld ook niet.
- Geld lenen kost geld en vaak ook nachtrust.
- Kopen op afbetaling, een begin van een lange reis.
- Ben jij de baas over jouw geld of is jouw geldgebrek de baas over jou?
- Een held is wie zich met zijn schulden bij de (schuld)hulpverlening meldt.
- Als je schulden hebt en je meldt je bij de schuldhulpverlening verdien je de hoofdprijs.
- Wie zich met schulden meldt bij de schuldhulpverlening verdient de hoofdprijs
- Kanjers ruimen hun schulden op.
- Ruimte in je portemonnee is ruimte in je hoofd.

De verdere ontwikkeling van de schuldhulpverlening in Nederland is gebaat met uniforme en transparante rapportages van gemeenten waarin eenduidige getallen over de resultaten van schuldhulpverlening worden getoond. Uitvalpercentages en de redenen van uitval bieden handvatten voor aangepast en nieuw beleid.

De ontwikkeling van een kwalitatief keurmerk of Periodieke Financiële Keuring Huishouden (PFKH), inclusief ster-beoordeling zou kunnen bijdragen aan een algemene acceptatie van het inwinnen van financieel advies. Het spreken over sterren is mogelijk minder direct en beladen dan het spreken over eigen geld. Verder geeft de sterbeoordeling huishoudens een simpel houvast omdat zij een indruk krijgen of ze er financieel goed of slecht voor staan, en of zij vooruitgang of achteruitgang boeken.

Ontwikkel een laagdrempelige dienstverlening waar burgers terecht kunnen met basale en eenvoudige vragen. Het beantwoorden van vragen staat centraal en dus niet het advies van een hulpverlener. Onderdeel van deze dienstverlening kan zijn 'het activeren van burgers', zodat zij actief hun financiën gaan beheren. Het idee is dat je kunt binnenlopen, even snuffelen, een vraag stellen en weer naar huis gaat. Om vervolgens na verloop van tijd met een volgende vraag langs te komen. Deze 'hulpverlening-light' zal waarschijnlijk anders worden ervaren dan 'de schuldhulpverlening' die vele voorwaarden kent. Door de locatie te scheiden van de locatie van de gemeentelijke schuldhulpverlening, wordt deze waarschijnlijk toegankelijker.

Geraadpleegde literatuur

- [BKR2010] Armoede in Nederland; BKR Tiel, december 2010
- [BKR2013] Een heldere blik, BKR jaaroverzicht 2013; Tiel
- [CBS2010] Welvaart in Nederland, Inkomen, vermogen en bestedingen van huishoudens en personen, CBS Den Haag/Heerlen, mei 2012.
- [DNB2014] Overzicht Financiële Stabiliteit, voorjaar 2014, De Nederlandse Bank.
- [GGN2011] Zo betaalt Nederland in 2011, GGN White paper
- [GGN2014] Zo betaalt Nederland 2014, White Paper 2014
- [Jungmann2011] Schuldpreventiewijzer; Over het belang van schuldpreventie en ... te geven, Jungmann & van Iperen, februari 2011
- [Jungmann2012] Preventie: Voorkomen is beter dan genezen; Jungmann et.al., oktober 2012
- [Jungmann2014] Preventiebundel, Acht werkwijzers voor effectieve schuldpreventie; Jungmann et.al., juni 2014
- [Kelder1996] Het laatste grote taboe, opinie-artikel in The Optimist
- [Lelystad2011] Schuldhulpverlening in Lelystad. Perspectief bieden aan Mensen met Schulden. Beleidsnota 2011-2014
- [Motivaction2014] Monitor financieel gedrag 2014; Wijzer in geldzaken
- [NHG2012] Jaarverslag Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen, Zeker in deze tijd.
- [NIBUD2007] Onderzoek geld en relatie, 2007
- [NIBUD2012] Geldzaken in de praktijk, 2012
- [NIBUD2013] MoneyMindsets van Scholieren, Houding en gedrag van scholieren in geldzaken, 2013
- [NVVK2013] NVVK jaarverslag 2013, Meer met minder.
- [Panteia2011] Monitor betalingsachterstanden meting 2011, Panteia, Westhof et.al.
- [Panteia2012] Huishoudens in de rode cijfers 2012, Kerkckhaert en de Ruig, januari 2013
- [Panteia2014] Monitor betalingsachterstanden meting 2014, Panteia, Westhof et.al.
- [Regioplan2011] Maatschappelijk rendement van vrijwilligersprojecten in de schuldhulpverlening
- [Rijnsoever1989] Verschillen in leefstijl en gezondheid tussen mensen met en zonder schulden. Van Rijnsoever et.al., 1989.
- [Trouw2009] Schuld bekennen zonder schaamte

Afkortingen

ANBI	Algemeen Nut Beogende Instelling
AOW	Algemene Ouderdomswet
BKR	Bureau Krediet Registratie
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CJIB	Centraal Justitieel Incasso Bureau
CVZ	College voor Zorgverzekeringen
CWI	Centrum voor Werk en Inkomen
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
IMF	Internationaal Monetair Fonds
ISOFA	Interkerkelijke Stichting voor Ondersteuning bij Financiën en Administratie
Nibud	Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting
NVVK	Nederlandse Vereniging voor Volkskrediet
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SHM	SchuldHulpMaatje
UWV	Uitkeringsinstantie Werknemers Verzekeringen
Wgs	Wet gemeentelijke schuldhulpverlening
WMO	Wet Maatschappelijke Ondersteuning
WSNP	Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen
WW	WerkloosheidsWet
WWB	Wet Werk en Bijstand

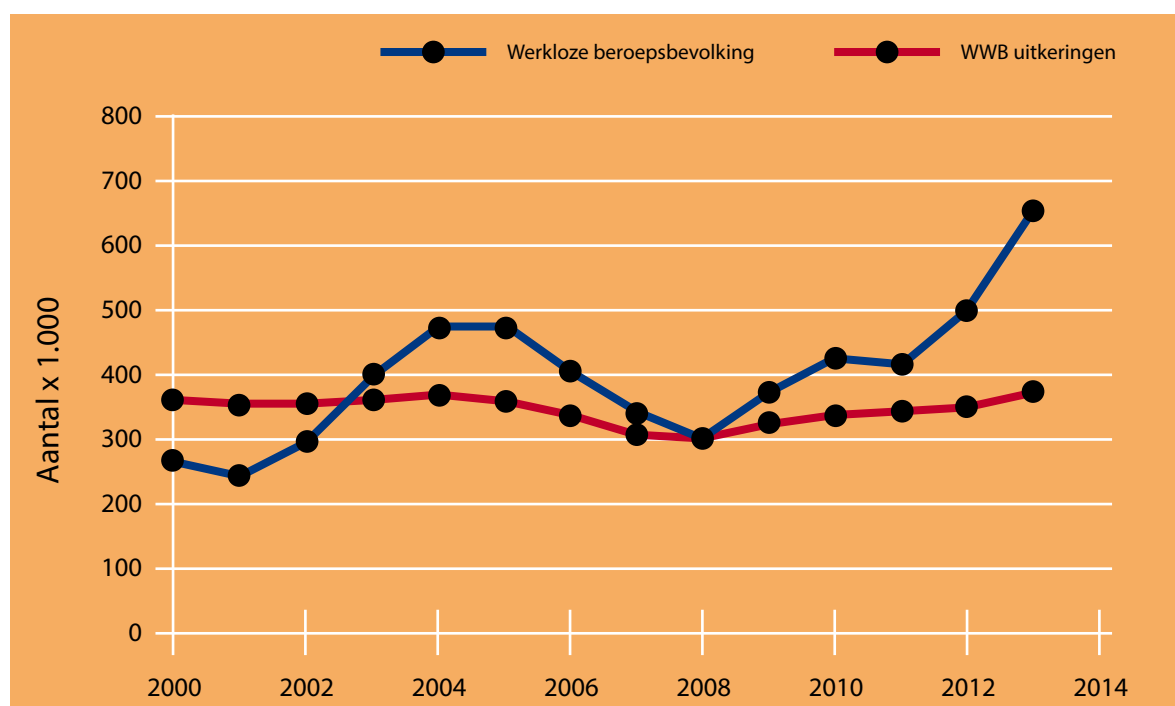
Bijlage A Literatuuronderzoek financiën Nederlandse huishoudens

Inkomen

Het CBS meldt in haar rapport 'Welvaart in Nederland' [CBS2010] dat het gemiddelde inkomen van een huishouden in de periode 1977-2010 met 25% is gestegen van € 18.600,- naar € 23.300,- (er is gecorrigeerd voor inflatie, prijsniveau 2010). Verder daalde het aantal personen per huishouden in deze periode van 2,9 naar 2,1. Dit betekent dat het inkomen per persoon in de periode 1977-2010 is gestegen van € 6414,- naar € 10591,-. Dit is een stijging van 65%.

Werkloosheid

Werkloosheid is een belangrijke veroorzaker van inkomensdaling. Zolang de werkloosheid voortduurt heeft dit vroeger of later flinke financiële gevolgen. Sinds de financiële crisis die in 2008 begon, is de werkloze beroepsbevolking en het aantal mensen met een WWB-uitkering flink toegenomen, zie Figuur 5. Het meest opvallend is de stijging van de werkloze beroepsbevolking in de periode 2008-2013. Deze groeide van 300.000 tot meer dan 650.000 personen. Verlies van werk leidt automatisch tot een terugval in inkomen en dit is één van de veel voorkomende oorzaken van het ontstaan van problematische schulden.

Figuur 5: Werkloze beroepsbevolking en aantal WWB-uitkeringen (bron CBS)

Armoede

Eind 2013 publiceerde het CBS een persbericht over een rapport 'Armoedesignalement 2013: Sterke groei armoede in 2012, maar afzwakking verwacht' met de volgende conclusies:

- In 2012 is de armoede in Nederland sterk toegenomen, net als in 2011. Ramingen wijzen op een minder sterke groei in 2013, en een verdere afname in 2014.
- Ook de langdurige armoede liep in 2012 op.
- De kans op armoede is het hoogst bij eenoudergezinnen, alleenstaanden tot 65 jaar, niet-westerse huishoudens en bijstandontvangers. Bij al deze groepen nam het armoedepercentage in 2012 flink toe.
- Sinds 2007 is de armoede onder kinderen sterk toegenomen.
- Armoede concentreert zich in de grote steden. De postcodegebieden met de meeste armoede liggen in Leeuwarden en Den Haag.

9% van de Nederlandse huishoudens leeft in armoede, in grote steden is dit zelfs 15%. In totaal betreft het 2,5 miljoen mensen waarvan 600.000 kinderen. Organisaties hanteren verschillende definities van armoede, maar vast staat dat deze mensen dagelijks te maken hebben met zorgen en niet kunnen doen wat tot een minimaal levenspakket wordt gerekend. Armoede betekent overigens niet dat mensen schulden hebben, de kans hierop is wel relatief hoog. De gevolgen van armoede zijn groot voor betrokkenen. Hun gezondheid en welzijn staan onder druk niet in het minst omdat zij in hun maatschappelijk functioneren beperkingen ervaren.

Voedselpakketten

Sinds 2002 is er een continue toename van cliënten bij de voedselbanken. Zie Tabel 8. Eind 2013 waren 146 voedselbanken actief die aan 35.000 gezinnen (85.000 personen) 1.500.000 voedselpakketten hebben verstrekt. Dit is 0,5% van het totaal aantal huishoudens. Wanneer het aantal cliënten op een gegeven moment stabiliseert of afneemt zal dit belangrijk nieuws zijn.

Jaar	Aantal huishoudens	Aantal voedselpakketten
2002	1.000	
2005	8.000	
2010	20.000	
2011	25.000	
2012	27.000	
2013	35.000	1.500.000

Tabel 8: Totaal aantal huishoudens dat een pakket van een Voedselbank ontvangt

Spaargeld

Op de site www.geld.nl staat informatie over huishoudens en hun spaargeld:

Wat spaart een gemiddeld gezin per maand? Gemiddeld sparen Nederlanders 216 euro per maand, maar de onderlinge verschillen zijn groot. Zo heeft 12 procent van de Nederlanders geen spaarrekening en 15 procent spaart niet. 40 procent van de huishoudens heeft te weinig spaargeld. Van de huishoudens die sparen, spaart 40 procent onregelmatig en 27 procent spaart een vast bedrag per maand. Deze groep spaart elke maand gemiddeld 9 procent van het maandinkomen.

De hoogte van het totale spaarbedrag op de spaarrekening hangt af van een aantal factoren. Mensen met een koopwoning sparen meer dan mensen met een huurwoning en mensen zonder kinderen sparen meer dan gezinnen met kinderen. Het spaargeld van stellen zonder kinderen met een koopwoning is daarom het hoogst, namelijk meer dan 35.000 euro. Dat verschilt veel van stellen zonder kinderen met een huurwoning. Zij hebben namelijk gemiddeld 16.600 euro. Het minst sparen alleenstaanden met een huurwoning, gemiddeld 5.000 euro. Een gezin met kinderen in een koopwoning heeft een gemiddeld spaarsaldo van 27.750 euro.

Gemiddeld spaargeld Nederland: Nederlanders sparen steeds meer. In 2004 had het gemiddelde gezin nog 28.000 euro op de spaarrekening staan. In 2009 was het gemiddelde spaargeld 33.000 euro. In 2011 was dit gemiddelde al gegroeid naar 41.000 euro. De crisis is hier een oorzaak van. Door de crisis zijn mensen voorzichtiger geworden. Er wordt bijvoorbeeld vaker gekozen voor sparen in plaats van beleggen.

Nederlanders worden gezien als een spaarzaam volkje. Maar als je het spaargedrag van Nederlanders vergelijkt met andere Europeanen, dan zie je dat dit wel meevalt. Volgens onderzoek van OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) in 2009 ligt Nederland onder het gemiddelde van Europa. Onderaan de lijst staat Slowakije. Dat land spaart gemiddeld 3,9 procent van het loon. Bovenaan de lijst staat Zweden met een gemiddeld percentage van 15,6 procent van het loon dat wordt gespaard. Nederland staat met 8,8 procent op de onderste helft van de lijst. De Britten sparen nog minder, namelijk 5,1 procent van het loon. Duitsland spaart 12,5 procent, België 10,2 procent en Frankrijk 13,5 procent.

De site geeft geen informatie over de hoogte van de schulden van deze gezinnen; schulden en spaargeld staan in principe los van elkaar.

Tweedeling huishoudens

Budgetinstituut Nibud stelt in maart 2013 dat er sprake is van een tweedeling als het om sparen gaat. "De ene groep heeft te weinig spaargeld en de andere groep heeft heel veel", zegt een woordvoerder.

In november vorig jaar berekende het instituut dat veertig procent van de huishoudens een buffer heeft die kleiner is dan tweeduizend euro. Volgens het Nibud hebben mensen afhankelijk van de gezinssituatie minimaal een buffer van 3550 euro nodig.

Vooraf gezinnen met een koophuis zijn volgens het onderzoek van het Nibud meer gaan sparen. In 2006 had de helft van de huizenbezitters minstens 8500 euro op de spaarrekening, in 2011 was dat opgelopen tot 17000 euro.

Welke omvang hebben de consumptieve kredieten?

Het CBS registreert het aantal uitstaande contracten van aflopende en doorlopende kredieten. Voor beide type kredieten is er de laatste jaren sprake van een gestage daling van het aantal contracten. Het gemiddelde uitstaande saldo per krediet van aflopende kredieten is gelijk gebleven. Van doorlopende kredieten is het openstaande saldo echter met 58% gestegen.

In de periode 2005 – 2013 is het volgende met de **aflopende** kredieten gebeurd: Het aantal uitstaande contracten is gedaald van 418.000 naar 387.000. Het uitstaande saldo per contract is gelijk gebleven, dit is ongeveer € 8.150,-. Gemiddeld is per contract in 2013 € 450,- aan rentekosten betaald. In totaal brachten kredietinstellingen in 2013 met aflopende kredieten een geschat bedrag van 175 miljoen euro aan rente in rekening.

In de periode 2005-2013 is het volgende met de **doorlopende** kredieten gebeurd: Het aantal uitstaande contracten daalde van 3.397.000 naar 1.913.000. Het uitstaande saldo per contract steeg van € 3.921,- naar € 6.197,-. Gemiddeld is per contract in 2013 € 516,- aan rentekosten betaald. Kredietinstellingen hebben met aflopende kredieten in 2013 in totaal een geschat bedrag van 988 miljoen euro aan rente in rekening gebracht.

Het totaal bedrag aan uitstaande doorlopende kredieten is van 2005 – 2013 11% gedaald. De financiële crisis heeft dus geleid tot een afname van 10% van het totale volume van consumptieve kredieten van 16,7 miljard euro naar 15,0 miljard euro.

Lenen is een last

In de studie 'Geldzaken in de praktijk' [Nibud2012] wordt het volgende gemeld: *Naast de lichte afname van roodstand zien we wel een toename van het aantal huishoudens met een lening. 52 procent van de huishoudens heeft een lening, in 2009 was dat 37 procent. Hypotheken zijn niet meegenomen, informele leningen bij vrienden, familie of kennissen wel. Met name bij die laatste groep is een toename. In 2009 leende 5 procent bij vrienden of familie, nu is dat 9 procent. Ook zien we een toename van creditcardschulden. In 2009 had 3 procent een creditcardschuld, nu is dat 7 procent. Jongere respondenten hebben vaker een lening. Van de 65-plussers heeft 31 procent een lening. Bij de respondenten tussen de 25 en 35 jaar is dit 63 procent. Het bedrag van de leningen is ook toegenomen: in 2009 had 56 procent van de huishoudens een lening hoger dan 500 euro, nu is dat 71 procent.*

Van de huishoudens had 71 procent liever minder geleend en 61 procent ervaart de lening als een last. In 2009 gaf 67 procent aan dat zij liever minder hadden geleend en ervoer 58 procent hun lening als een last.

Huishoudens die de lening als een last ervaren, geven in 27 procent van de gevallen aan dat dit komt omdat ze het moeilijk vinden om iedere maand de aflossing te betalen. 24 procent geeft zelfs aan dat zij door de lening meer betalingsproblemen hebben. Huishoudens met een lening, komen moeilijker rond dan huishoudens zonder lening.

Betalingsachterstanden belastingdienst en consumptieve kredieten

Het Bureau Krediet Registratie (BKR) registreert het merendeel van de consumptieve kredieten en betalingsachterstanden van hypotheek van meer dan 3 maanden. Het beschikt niet over informatie van de belastingdienst, woningcorporaties, energiebedrijven en telecomaandieners. Antwoorden op Kamervragen in 2012 tonen aan, dat 6% van de vorderingen in 2011 van de belastingdienst te laat wordt betaald en 1% blijkt oninbaar. Dit laatste betreft een bedrag van 2 miljard euro.

Het Bureau Krediet Registratie registreert persoonlijke leningen, doorlopende kredieten, creditcardlimieten, klantenpaslimieten, roodstandlimieten en betalingsachterstand van de hypotheek van meer dan 120 dagen. Uit het jaaroverzicht 2013 [BKR2013] blijkt dat ongeveer 8,8 miljoen mensen met 10,4 miljoen lopende kredieten zijn geregistreerd, hiervan is 83% een doorlopend krediet. De helft van de Nederlandse bevolking heeft dus een consumptief krediet. Dit aantal is de laatste vier jaren stabiel. Het aantal consumenten met betalingsachterstanden op deze kredieten is in de periode 2009-2014 opgelopen van 600.000 naar 760.000. BKR spreekt over een zorgelijke trend omdat deze groep mensen al jarenlang met 6% groeit. In dezelfde periode groeide het aantal mensen met betalingsachterstanden op hun hypotheek van 32.000 naar 95.000. Dit is ongeveer 2% van de mensen met een eigen huis.

Ongeveer 6.240.000 huishoudens (90%) voldoen tijdig aan de betalingsverplichtingen. De overige 10% hebben problemen om de kosten van hun krediet te betalen.

Monitor betalingsachterstanden

Panteia heeft in 2011 en 2014 in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken een monitor betalingsachterstanden opgesteld [Panteia2011 en Panteia2014]. De resultaten van beide studies zijn hier onder samengevat. Enkele belangrijke resultaten zijn:

- In 2011 en 2014 hebben 2,02 en 2,3 miljoen huishoudens (27,8% en 32,1%) betalingsachterstanden. Het gaat om achterstallige rekeningen, krediet of lening, afbetalingsregeling, vaak of regelmatige roodstand en creditcardschulden. In 2010 was dit 26,7% en in 2009 24,8%. Dit betekent dat in de periode 2009-2014 het aantal huishoudens met betalingsachterstanden is gestegen van een kwart naar een derde van het totaal aantal huishoudens.
- Bij 57% van de achterstallige rekeningen gaat het om minder dan 2000 euro, bij 26,2% tussen 2000 en 10.000 euro, en in 11,2% van de gevallen meer dan 10.000 euro.
- 1.392.000 huishoudens (19,2%) hebben een krediet of lening (hypotheek niet meegeteld), waarvan doorlopend krediet, persoonlijke lening, en lenen bij familie en vrienden en studieschuld het meeste voorkomt. De gemiddelde omvang is 13.800 euro. In 2008 hadden 978.000 huishoudens (13,9%) een krediet of lening van gemiddeld € 12.400.

Uit data van het CBS blijkt dat ongeveer de helft van het beschikbare doorlopende krediet is opgenomen.

- De gemiddelde studieschuld is 15.000 euro.
- Het gemiddelde bedrag dat geleend wordt bij vrienden of familie is 9.400 euro (dat is een stijging van 19% in vergelijking met 2010).
- Van alle huishoudens geeft 14,4% (ruim 1 miljoen) in 2011 aan af en toe rood te staan, 7,1% (515.000) regelmatig en 8,5% (619.000) vaak. In totaal is dit 30% van de huishoudens. Dit percentage bleef gelijk in 2014. In 2008 was dit percentage ongeveer 50%.

Een belangrijke opmerking in het rapport uit 2011 op pagina 11 luidt:

Uit de tabel komt naar voren dat alle onderscheiden vormen van betalingsachterstanden in de Monitor 2011 ten opzichte van de drie eerdere uitvoeringen van de Monitor Betalingsachterstanden zijn toegenomen.

Ter illustratie volgt nu een voorbeeld. Een huishouden met een consumptief krediet van € 6.500,- betaalt rente. De hoogte van deze rentelasten is afhankelijk van het rentepercentage. In Tabel 9 is een indicatieve berekening opgenomen van rentekosten.

6500	Rentepercentage							
	8	9	10	11	12	13	14	15
Per jaar	520	585	650	715	780	845	910	975
Per maand	43	49	54	60	65	70	76	81

Tabel 9: Rekenvoorbeelden rentekosten voor een lening van € 6.500,- met verschillende rentepercentages

Een huishouden met een doorlopend krediet van € 6.500,- met 8% rente betaalt € 43,- per maand rentekosten aan de kredietverstrekker. Hij kan dit niet besteden aan goederen of diensten. Geld lenen kost dus geld! Verder zijn er aanbieders die veel hogere rentepercentages in rekening brengen. Postorderbedrijven rekenen wel 15% voor een krediet. In de dagelijkse hulpverlening blijkt dat een groot aantal mensen niet of onvoldoende beseft dat rentekosten een verlaging van het effectief besteedbare inkomen betekent.

Achterstallige betaling ziektekostenverzekering

In oktober 2013 meldde het toenmalige College voor Zorgverzekeringen (nu Zorginstituut Nederland genaamd) dat 314.000 burgers als wanbetaler zijn geregistreerd. Dit betekent dat zij meer dan 6 maanden achterstand hebben opgelopen bij de betaling van de premie van hun ziektekostenverzekering. Het aantal wanbetalers groeit de laatste jaren. Het gaat om 2,4% van de Nederlandse bevolking, ouder dan 17 jaar. Dit is ongeveer 1 op 40 volwassenen.

Huisuitzettingen en afsluitingen van energie, gas en water

Informatie over achterstallige betalingen bij verhuurders van woningen en energiemaatschappijen is niet openbaar. Er zijn slechts een paar globale cijfers bekend die niet voldoende inzicht geven op de situatie van Nederlandse huishoudens. Er is wel informatie beschikbaar over huisuitzettingen en afsluiting van gas en elektriciteit.

Aedes is de koepelorganisatie van 170 woningcorporaties, die iets meer dan 50% van de totale woningvoorraad (2.310.234 woningen) van corporaties in Nederland verhuurt. Deze organisatie meldt het volgende: In 2010 zijn 19.650 vonnissen door de rechter uitgesproken voor ontbinding van huurcontracten. In 2013 liep dit op tot 23.100 (1,0%) vonnissen. Dit leidde in 2010 tot 5900 huisuitzettingen en in 2013 tot 6.980 huisuitzettingen (0,3%). De druk van een dreigende woning-

ontruiming leidt dus bij 70% van de huishoudens die een vonnis hebben ontvangen tot betaling van de huurpenningen. Globaal wordt per jaar 1 op de 300 huurwoningen ontruimd. In 88% van deze gevallen betreft het een huurachterstand.

Verder is in 2012 op 15.236 adressen de gasvoorziening afgesloten.

Over het aantal huishoudens waarbij afsluiting van drinkwater speelt zijn geen gegevens gevonden.

Net Beheer Nederland meldt het volgende over huishoudens die gedwongen afgesloten zijn van de elektriciteit wegens betalingsachterstanden. Zie Tabel 10. Globaal wordt per jaar 1 op de 300 huishoudens afgesloten van elektriciteit.

Jaar	Aantal afsluitingen elektriciteit (afgerond op duizendtallen)	Percentage
2009	28.000	0,37 %
2010	22.000	0,29 %
2011	23.000	0,30 %
2012	20.000	0,27 %

Tabel 10: Energieafsluitingen (Bron: Netbeheer Nederland)

Problematische schulden

Panteia meldt in haar onderzoeksrapport "Huishoudens in de rode cijfers 2012" [Panteia2012] het volgende: *iets meer dan één op de zes Nederlandse huishoudens (17,2%) loopt een risico op problematische schulden, heeft problematische schulden of zit in een schuldhulpverleningstraject. Het grootste deel hiervan - tussen de 719.000 en 961.000 huishoudens - loopt een risico op problematische schulden. Tussen de 373.000 en 531.000 huishoudens heeft problematische schulden. Meer dan de helft van deze groep maakt geen gebruik van schuldhulpverlening. Er is dus nog een relatief groot reservoir van potentiële cliënten voor schuldhulpverlening.*

Onder een problematische schuld wordt een schuld gerekend die niet op eigen kracht binnen drie jaar kan worden afgelost. Verder zijn armoede en (risico op) problematische schulden twee verschillende zaken die in principe niets met elkaar te maken hebben. Maar natuurlijk dragen beide situaties wel bij aan de zorgen die mensen kunnen hebben op het gebied van hun financiën.

Huishoudens met problematische schulden kunnen een beroep doen op de gemeentelijke schuldhulpverlening. Mensen met niet-problematische schulden worden geacht zelf hun schulden te regelen of moeten een beroep doen op een commerciële schuldhulpverlener.

Steeds meer ex-studenten verdienen te weinig om hun studieschuld af te lossen. Dat meldt de NOS op 5 augustus 2014. Daarom treffen steeds meer van hen een regeling om de aflossing tijdelijk stop te zetten of het bedrag te verlagen. In 2009 had 11 procent van de mensen met een studieschuld zo'n regeling. In 2013 was dat opgelopen naar 15,6 procent. In 2013 hadden in totaal 93.000 voormalige studenten een betaalregeling met DUO, de voormalige Informatie Beheer Groep. Van hen hoefden 36.600 mensen maandelijks helemaal niets te betalen, 56.400 mochten minder betalen dan eerder vastgesteld.

"Dit betekent dat er wat minder geld naar de schatkist gaat", zegt een woordvoerder van DUO. "Maar dat kan tijdelijk zijn. Als de economie weer aantrekt en deze mensen een goed betalende baan vinden, gaan ze wel weer terugbetalen."

Jongeren lenen ook bij ouders en vrienden. Volgens het Nibud klopt 1 op de 10 studenten wel eens aan bij ouders, vrienden en/of een financiële instelling. Daarnaast hadden 550.000 oud-studenten eind 2012 een gemiddelde studieschuld van ruim 11.522 euro.

Aantal hulpvragen voor schuldhulpverlening

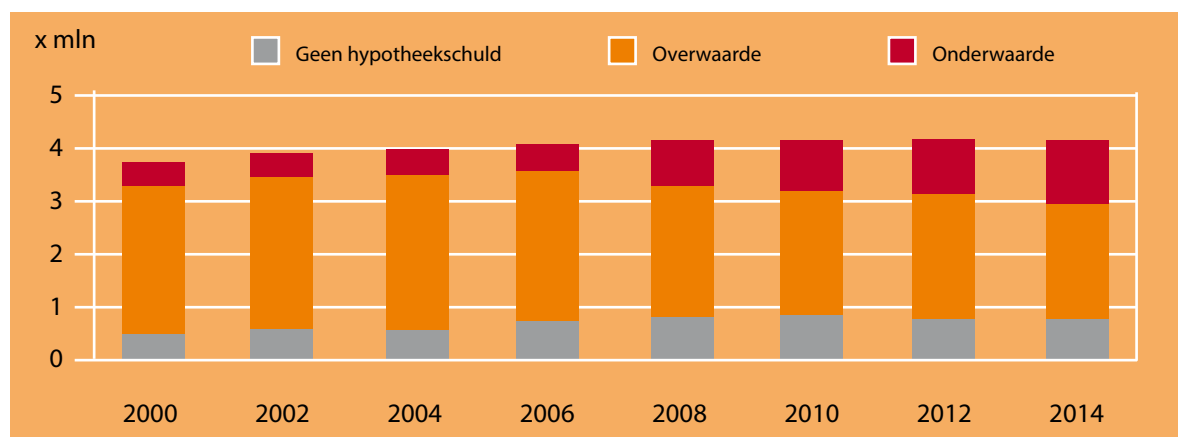
De Nederlandse Vereniging voor Volkskrediet (NVVK) meldt in haar jaarverslag van 2013 dat in de periode 2009-2013 het aantal hulpvragen per jaar is toegenomen van 53.000 naar 89.000. Daarbij nam de gemiddelde schuld van een hulpvrager toe van € 33.700 tot € 37.700. Dit is één van de meest zichtbare ontwikkelingen die bewijst dat de financiële zorgen van Nederlandse huishoudens toenemen. Toch geeft het ook te denken; het is slechts 20% van de huishoudens met problematische schulden. Wat doet de overige 80% (1,1 miljoen huishoudens) om hun problemen op te lossen?

Als 89.000 aanvragers synoniem zijn van 89.000 huishoudens, betekent dit dat 1,2% van de Nederlandse huishoudens zich in 2013 heeft gemeld bij een schuldhulpverleningsinstantie die aangesloten is bij de NVVK. Uit het jaarverslag 2013 van de NVVK [NVVK2013] kan het volgende worden afgeleid: Van deze 89.000 huishoudens wordt ongeveer 20% geholpen met informatie en advies, 20% met duurzame financiële dienstverlening (dit is een situatie waarin de lopende zaken worden geregeld en de schulden tijdelijk worden geparkeerd), 41% met een minnelijke schuldregeling en 17% wordt doorverwezen voor een aanvraag WSNP.

Huizen boven of onder water

Het CBS meldt op 21 maart 2014 het volgende: *Eén op de drie woningbezitters heeft onderwaarde. Op 1 januari 2013 bezaten bijna 4,3 miljoen huishoudens een eigen woning. Van hen had het merendeel -83 procent- een hypotheekschuld. Bij een groeiende groep huishoudens overstijgt de fiscale hypotheekschuld de waarde van de eigen woning. Bij deze fiscale hypotheekschuld is geen rekening gehouden met opgebouwde tegoeden bij spaar- en beleggingshypotheke.*

Begin 2008 was bij 13 procent van de eigenwoningbezitters sprake van onderwaarde, begin 2013 was dat opgelopen tot 34 procent. Ook het bedrag van de onderwaarde is gestegen: begin 2013 ging het gemiddeld om 61 duizend euro per huishouden, tegen 52 duizend euro begin 2012.

Figuur 6: Huishoudens met fiscale hypotheekschuld ten opzichte van waarde eigen woning, 1 januari 2013 (Bron: CBS)

Bij 2,1 miljoen huishoudens was de waarde van de eigen woning begin 2013 hoger dan de fiscale hypotheekschuld. Dit komt neer op bijna de helft van de huishoudens met een eigen huis. Dit aandeel is de afgelopen zes jaar fors teruggelopen. Op 1 januari 2008 ging het nog om bijna driekwart -73 procent- van de eigenwoningbezitters.

Van de huishoudens met een eigen woning hadden 720 duizend geen hypotheekschuld. Dit aantal is van 2008 tot 2011 met ongeveer 170 duizend toegenomen en is sindsdien stabiel.

Tabel 11 geeft een totaaloverzicht van huishoudens en hun hypotheekschulden. Onder water betekent dat de hypotheekschuld groter is dan de actuele marktwaarde. Boven water betekent dat de hypotheekschuld lager is dan de actuele marktwaarde.

Hypotheekschuld 2013	Huishoudens	[%]
	4.300.000	100
Geen	720.000	17
Boven water	2.100.000	49
Onder water	1.460.000	34

Tabel 11: Huishoudens met koopwoning en status hypotheekschuld in 2013 (bron CBS)

Van de 4,3 miljoen huishoudens met een eigen woning heeft 83% een hypotheek. De totale som aan hypothecaire leningen was in 2013 737 miljard euro. Volgens de Erasmus Universiteit en Blauwtrust zat eind 2012 ruim 79 miljard euro in de verplichte spaardepots, zie <http://www.vastgoedmarkt.nl/nieuws/2014/06/12/Hypotheekschuld-miljard-lager-door-spaardepots>

Dit betekent dat de hoogte van een gemiddelde hypothecaire lening € 184.635 is. De Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen meldt in haar jaarverslag 2012: *Ten aanzien van NHG voor de aankoop van woningen bedroeg de gemiddelde lening in 2012 € 176.341 (2011: € 185.035).*

Volgens de Nederlandse Vereniging van Makelaars (NVM) bedraagt de gemiddelde verkoopprijs van een woning in het vierde kwartaal van 2013 € 207.000,-.

Het Bureau Kredietregistratie meldt in maart 2013 dat 100.000 huishoudens (1,3%) problemen hebben met het betalen van de rente en aflossing van hun hypotheek. Dit percentage kan in vergelijking met andere landen als zeer laag worden beschouwd. In de Verenigde Staten heeft 9,3% problemen met het betalen [DNB2014] van de hypothecaire lasten.

Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen meldt in haar jaarverslag 2012 [NHG2012] dat het aantal verliesdeclaraties in de periode 2008-2012 is toegenomen van 766 naar 3.067. Een verliesdeclaratie wordt gedaan na gedwongen verkoop van een huis waarvoor Nationale Hypotheek Garantie van toepassing is. In 61% van deze gevallen moest de woning worden verkocht als gevolg van een echtscheiding. Overkreditering/wanbetaling veroorzaakte 21% van de gedwongen verkopen, werkloosheid 16% en arbeidsongeschiktheid 2%. In 2013 is het aantal verliesdeclaraties gestegen naar 4522 en het is de verwachting dat dit aantal in 2014 verder toeneemt. Het gemiddelde verlies bedroeg € 38.877.

Zolang de maandelijkse lasten (rente + aflossing) van 'huizen onder water' betaald worden, zijn er geen problemen. Maar bij gedwongen verkoop (bijv. na echtscheiding) wordt opeens de restschuld zichtbaar. Als de Nationale Hypotheekgarantie van toepassing is, wordt in sommige gevallen een (deel)oplossing geboden. In de overige gevallen komt gedwongen verkoop van het huis voor en zal de eigenaar waarschijnlijk geconfronteerd worden met de eventuele restschuld. Voor 33% van de huizenbezitters zal de restschuld op dit moment € 61.000,- zijn. Bij een hypotheekrente van 4% betekent dit een bruto last van € 2440,- per jaar en bij een gemiddeld huishoudinkomen dat 42% inkomstenbelasting betaalt een netto last van € 1415,-. Dat is een extra maandlast van € 118,-, dit geld kan dus niet worden besteed aan consumptiegoederen of aflossing van een hypotheekschuld.

Het IMF meldde in oktober 2014 dat dit soort schulden het herstel van de Nederlandse economie in de weg staat.

Verlavingen

Jellinek maakte voor het jaar 2013 een zeer ruwe schatting van het aantal verslaafden in Nederland. Twee miljoen mensen zijn verslaafd of misbruiken een middel, dit is 12% van de bevolking. Zie Tabel 12. Opvallend is het hoge gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen, de zogenaamde Benzo's. In 2005 werden aan 1,9 miljoen Nederlanders slaap en kalmeringsmiddelen voorgeschreven. Bij 1/3 van hen gaat het om langdurig gebruik (meer dan 3 maanden), en daarmee is naar de maatstaven van Jellinek dus 1 op de 30 personen verslaafd aan Benzo's. In de praktijk blijken financiële problemen in combinatie met een verslaving regelmatig voor te komen. Als de verslaving oorzaak is van de problemen moeten deze mensen zich laten behandelen bij een instelling voor verslavingszorg, wanneer zij een beroep willen doen op gemeentelijke schuldhulpverlening.

Stof	Aantal verslaafden/misbruikers	Aantal in behandeling
Alcohol	477.000	30.345
Tabak	810.000	318
Cannabis	70.000	10.446
Snuifcocaïne	26.000	3.689
Crack	15.400	3.997
Heroïne	17.700	9.818
Gokken	40.000	2.234
Speed (amfetamine)	384	1.539
XTC	31	124
GHB	192	769
Benzo's (slaapmiddelen)	600.000	750

Tabel 12: Aantal verslaafden/misbruikers in Nederland en aantal in behandeling in 2013, bron www.jellinek.nl.

Wijzer in geldzaken en de monitor financieel gedrag

Wijzer in Geldzaken heeft in 2013 en 2014 Motivaction een online onderzoek laten doen onder iets meer dan 1000 Nederlanders [Motivaction2014]. Het onderzoek geeft een goed beeld hoe Nederlanders hun financiële situatie **zelf beoordelen**.

Wijzer in geldzaken is een initiatief van het Ministerie van Financiën, waarin partners uit de financiële sector, de wetenschap, de overheid en onderwijs-, voorlichtings- en consumentenorganisaties hun krachten bundelen om verantwoord financieel gedrag in Nederland te bevorderen.

In dit onderzoek wordt de volgende definitie van verantwoord financieel gedrag gehanteerd: *We gaan er vanuit dat iemand verantwoord financieel gedrag vertoont, wanneer hij weloverwogen keuzes maakt zodanig dat zijn financiën in balans zijn, zowel op de korte als op de lange termijn.*

Aan deze definitie liggen de volgende drie aspecten ten grondslag, ook zijn resultaten van het onderzoek vermeld:

1. Management van geld: dit betreft met name het in balans houden van de inkomsten en uitgaven (rondkomen) en controle houden (budgetteren, administratie voeren, buffers houden). 68% van de ondervraagden legt het managen van geld uit als verantwoord financieel gedrag.
2. Financieel plannen: dit betreft rekening houden met mogelijk al dan niet voorzienbare gebeurtenissen op de korte en lange termijn en hierop anticiperen. 43% van de ondervraagden legt financieel plannen uit als verantwoord financieel gedrag.
3. Bewust beslissingen nemen ten aanzien van financiële producten: dit betreft kritisch kopen van producten (advies zoeken waar nodig, niet alleen naar prijs kijken), met name ten aanzien van het aanschaffen van financiële producten en het evalueren van de producten die men eerder heeft aangeschaft. Bijna niemand legt bewust beslissingen nemen uit als verantwoord financieel gedrag.

Deze drie componenten hangen onderling zo weinig samen dat verantwoord financieel gedrag niet als één dimensie moet worden gezien maar als drie dimensies die los staan van elkaar. Dat betekent dat als iemand goed is in bijvoorbeeld management van geld, dat niet betekent dat die persoon ook goed is in bijvoorbeeld financieel plannen of bewust beslissingen nemen ten aanzien van financiële producten.

Op de vraag: 'Hoe omschrijft u uw financiële situatie in het algemeen?' antwoordt 2% zeer slecht, 7% slecht, 41% niet goed/niet slecht, 43% goed en 8% zeer goed. Als deze cijfers vergeleken worden met het aandeel huishoudens met (risico op) problematische schulden [Panteia2012] dan valt het volgende op: Het aantal huishoudens met problematische schulden is 6% terwijl slechts 2% hun situatie als zeer slecht ervaart. Ook het aandeel huishoudens met risico op problematische schulden (12%) is veel hoger dan de 7% die hun financiële situatie als slecht beoordelen. Hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat een groep mensen de ernst van hun financiële problemen onvoldoende erkent of onderschat.

Een aantal opmerkelijke resultaten:

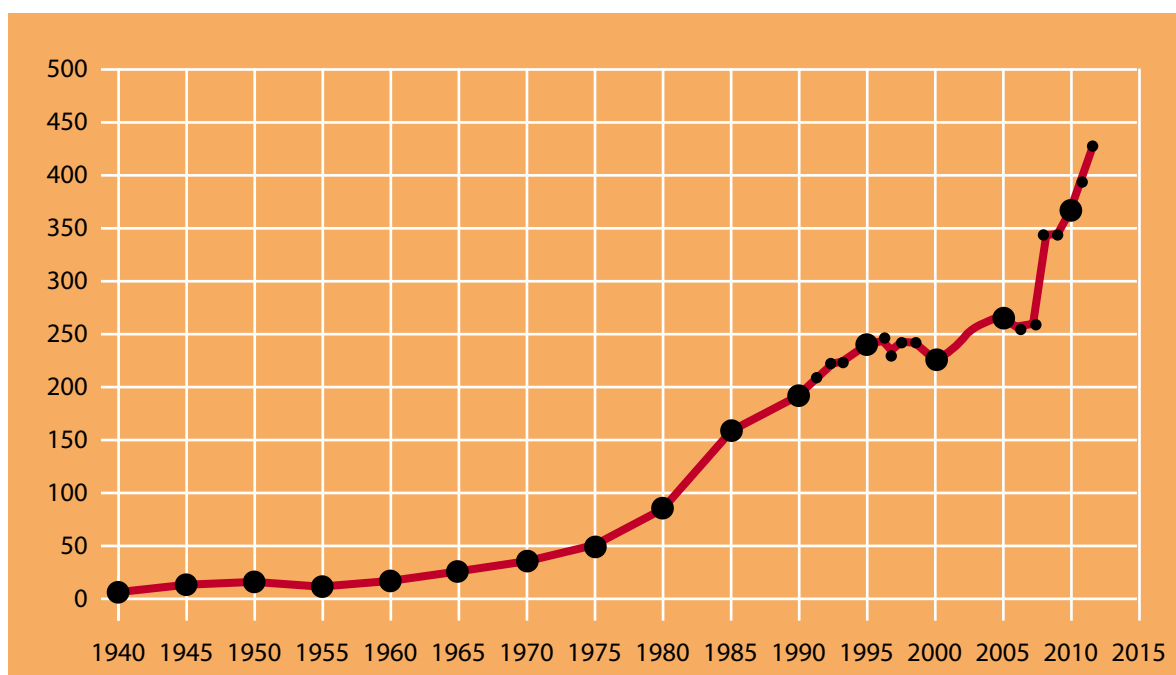
- Opvallend is dat bijna een tiende (8%) ook een morele component noemt: geen onnodige (dure of luxe) uitgaven doen. Hierbij gaat het om geld over de balk smijten, verspillen of impulsaankopen doen. Men geeft hierbij niet aan dat dit afhangt van de mogelijkheden van de financiële situatie, maar wijst vooral op het feit dat de aankoop niet nodig is.
- De motivatie om beter te worden in financieel plannen is relatief hoog onder 18 t/m 24 jarigen (72%), 25 t/m 34 jarigen (68%) en laag opgeleiden (62%). De motivatie is relatief laag onder 55 t/m 64 jarigen (47%), 65 t/m 80 jarigen (43%), hoog opgeleiden (44%), mensen die boven modaal verdienen (49%) en zelfstandig ondernemers (42%).

Het onderzoek brengt helder in beeld dat verantwoord financieel gedrag bepaalde vaardigheden en inzicht van mensen vereist. Managen, plannen en bewust kiezen zijn voor de korte en de lange termijn nodig. In de dagelijkse praktijk van de schuldhulpverlening blijkt vaak dat deze vaardigheden ontbreken. Dit komt tot uiting in de afwezigheid van een administratie, geen overzicht van inkomsten en uitgaven en achterstallige betalingen van de vaste lasten.

Indirecte schulden en rentelasten van de landelijke overheid

Tot nu toe is in dit hoofdstuk voornamelijk informatie over particuliere huishoudens beschreven. Het grootste gezamenlijke huishouden kunnen we niet vergeten. De Nederlandse overheid. Zij is van ons allemaal en heeft geld geleend en leent nog steeds geld om haar taken in de samenleving uit te kunnen voeren en de economie waar nodig bij te sturen en te stimuleren. De belastinginkomsten blijken namelijk niet voldoende om deze kosten te dekken, al jarenlang wordt daarom geld geleend.

In 2013 heeft de overheid 285 miljard euro aan inkomsten ontvangen en 300 miljard euro uitgegeven (bron CBS). Het tekort is geleend en het totaalbedrag van deze leningen dat in de loop van de jaren is opgebouwd heet de staatsschuld. In 2013 bedroeg deze ongeveer 434 miljard euro en de bijbehorende rentekosten waren 9,1 miljard euro. Dit is ongeveer 3% van de totale uitgaven van de overheid. De rente is op dit moment historisch laag en dat neemt een groot deel van de pijn weg. Sinds 2007 is de staatsschuld sterk opgelopen van 256 naar 434 miljard euro, zie Figuur 7. De actuele stand van de staatsschuld is te raadplegen op www.destaatsschuldmeter.nl. Per huishouden betekent dit een schuld van € 57.867,- en jaarlijkse rentekosten van € 1.213,-.

Figuur 7: Verloop staatsschuld Nederland in miljarden Euro's

De burgers betalen de rentelasten in de vorm van belastingen. In totaal ontvangt de overheid ongeveer 66 miljard euro aan belastingen op inkomen en vermogen (bron CBS). Uitgaande van 10 miljoen belastingplichtige Nederlanders ontvangt de overheid van iedere belastingplichtige gemiddeld € 6.600,- aan inkomstenbelasting, hiervan wordt € 1.213,- (18%) besteed aan rentelasten.

Eigen geld is een lastig gespreksonderwerp en omgeven met taboes

In onze Nederlandse cultuur is eigen geld een zeer gevoelig onderwerp, vooral in gesprekken met mensen uit onze nabije omgeving. Dat is vreemd want als handelsnatie is geld aan de orde van de dag en zakelijke gesprekken over geld zijn niet beladen. Zakelijk en privé zijn blijkbaar twee werelden waarin verschillend over geld wordt gedacht.

- **Jort Kelder** [Kelder1996] beschrijft in 1996 in het artikel 'Het laatste grote taboe' dat er nog slechts één taboe is in onze samenleving, en dat is G-E-L-D. En vooral eigen geld en het inkomen. Veel verdieners houden informatie over inkomen onder de pet. Vermogenden zwijgen over geld. Sterker nog: praten over geld wordt afgestraft. En mensen met schulden hebben te kampen met schaamte. De meeste Nederlanders veinzen dat geld niet belangrijk is, geluk in gezin en gezondheid is veel belangrijker. Geld doet er niet toe en toch is in kringen van jonge carrièretijgers nog steeds de meest gestelde vraag: 'En, wat schokt 't?'. Nederlanders zwijgen blijkbaar liever over eigen geld maar het geld van anderen is meer dan interessant. Dat bewijst de Quote500 met een oplage van 165.000 exemplaren.

- **Het NIBUD** heeft een onderzoek onder ruim 1000 personen laten uitvoeren over 'geld en relatie' [NIBUD2007] aan de hand van de volgende onderwerpen: De financiële administratie, communicatie en financieel gedrag. De centrale vraag van dit onderzoek luidt als volgt: Op welke wijze worden de geldzaken binnen een relatie geregeld en tegen welke problemen lopen partners aan?

Financiële administratie: De meeste stellen (48%) houden naast de bankafschriften niet bij wat zij uitgeven. Daarentegen doet 30% van de stellen dat met vaste regelmaat. Er is een verschil naar duur van de relatie. Uit het onderzoek blijkt dat stellen die korter dan 5 jaar bij elkaar wonen minder vaak met vaste regelmaat de uitgaven bijhouden dan stellen die langer dan 20 jaar bij elkaar wonen, namelijk 25% tegen 38%. Ook hebben stellen die kort bij elkaar wonen vaker aangegeven dat ze erg onregelmatig de uitgaven bijhouden dan stellen die langer dan 20 jaar bij elkaar wonen, namelijk 20% tegen 10%.

Communicatie over geld: De helft van de stellen heeft afspraken gemaakt voordat ze gingen samenwonen. De afspraken gaan het meest over de gezamenlijke rekening. Van de stellen die geen afspraken hebben gemaakt, zegt een kwart geld niet belangrijk te vinden. Het zijn vooral mannen die dat hebben aangegeven. Een andere reden om geen afspraken te maken is dat men het moeilijk vindt om over geld te praten. Dat is namelijk door 16% van de stellen aangegeven. Het moeilijk

vinden om over geld te praten komt voornamelijk voor bij stellen die korter dan vijf jaar bij elkaar wonen. Ruzie over geld komt ook voor. Het blijkt dat meer dan de helft van de partners wel eens onenigheid heeft over geld. Het meest wordt er ruzie gemaakt over het bestedingspatroon van de partner (48%). Ook heeft een kwart aangegeven wel eens ruzie te hebben over wie wat betaalt. Dit komt het meest voor bij stellen die nog niet zo lang bij elkaar wonen. Onenigheid over geld komt dus voor. **Er wordt zelfs meer ruzie gemaakt over geldzaken dan over huishoudelijke taken, kinderen, hobby, werk, religie, uitgaan en verslaving.**

Mannen en vrouwen denken anders over geld. In het onderzoek is een aantal stellingen voorgesteld. Een derde van de mannen heeft aangegeven tot veel bereid te zijn als het maar veel geld oplevert, tegen 17% van de vrouwen. Mannen hebben dus meer over voor geld dan vrouwen. Vrouwen daarentegen vertellen vaker over hun koopjes en letten vaker op de prijs dan mannen. Ook vinden meer vrouwen dan mannen dat een eigen inkomen van belang is voor hun onafhankelijkheid, namelijk 72% tegen 55%. **Ook is gevraagd naar geldgeheimen. Vrouwen hebben vaker een geldgeheim dan mannen. Bijna een op de drie vrouwen heeft wel eens een geldgeheim tegen 15% van de mannen.**

Financieel gedrag: De helft van de stellen heeft een gezamenlijke spaarrekening. Daarvan stort de helft een vast bedrag per maand op die rekening. Ook heeft ongeveer de helft van de stellen een eigen spaarrekening. Bijna een kwart van hen weet niet precies hoeveel er op de eigen spaarrekening van hun partner staat. **Ook is gevraagd of partners weten wie er meer gespaard heeft. Mannen denken dat zij meer op hun spaarrekening hebben dan hun partner. Vrouwen daarentegen hebben vaker een spaarpotje waar hun partner niets van weet, namelijk 12% tegen 7%.** Bijna een derde van de stellen heeft een gezamenlijke lening (uitgezonderd roodstand en hypotheek). De meeste stellen vinden hun leengedrag verantwoord. Maar van de stellen met een gezamenlijke lening had meer dan een derde graag minder geleend om meer geld over te houden voor andere zaken. Ook heeft 15% aangegeven geen mening te hebben over hun eigen leengedrag. Een reden hiervoor kan zijn dat ze niet precies weten wat de consequenties zijn van hun lening. Er is ook aandacht besteed aan financiële doelen op lange termijn. Bijna een derde van de partners heeft concrete financiële doelen. De meest voorkomende doel is het hebben van een financiële buffer.

Het dagblad **Trouw** beschrijft in een artikel "Schuld bekennen zonder schaamte" [Trouw2009] het initiatief van twee vrouwen. **'Steeds meer Nederlanders raken in de schulden, maar erover praten is een taboe. Op internet kunnen mensen anoniem over hun ervaringen vertellen in hun weblog.'** Charmaine, een moeder van 39 uit Enschede met 5 opgroeiende kinderen in huis tussen de 2 en 16 jaar, zocht gelijkgestemden op internet maar vond deze niet. „Er zijn wel websites over hoe je uit de schulden kunt blijven, maar niet over het leven als je er al middenin zit." Charmaine begon toen haar weblog <http://vallenopstaan.web-log.nl>. Zij benadrukt de reden daarvan: "Omdat de buitenwereld je vooral de schuld geeft van je schulden. Dat begrijp ik wel, maar op mijn weblog heb ik daar geen last van." Ook Sophie (39) uit Groningen heeft gemerkt dat nood creatief

maakt. Zij en haar man moesten vanaf 2006 een schuld van bijna een ton (inclusief een oude zakelijke schuld) afbetalen. De gezamenlijke zelfstandige onderneming, een salon met medische afslankapparatuur, werd opgeheven. Twee jaar lang betaalden zij het incassobureau € 1.100,- per maand. „Er is toch een taboe, ik vertelde het alleen aan hechte vrienden en familie.” Met een smoes werd het lidmaatschap van de jaarclub afgezegd en uitjes konden ook niet meer. Op haar weblog <http://bijnarijkenberoemd.web-log.nl/> kon ze haar verhaal kwijt. Ze heeft meer dan 200 'volgers' die haar verhalen lezen. „Als ik blog hoef ik me geen zorgen te maken dat ik een stempel krijg over dit mag niet en dat mag niet.” Door haar problemen op internet te delen was de drempel lager geworden om dit ook in het dagelijks leven te kunnen doen. „Toen ik het taboe voor mezelf doorbrak, merkte ik dat er ook menswaardiger vormen van hulp bleken te zijn, er is niet alleen de schuldsaneringsregeling. Een vriend betaalde bijvoorbeeld een keer een maaltijd voor me, of een vriendin wilde wel delen in de kosten voor een uitje naar Terschelling.”

Creditmanagementorganisatie GGN publiceert jaarlijks een rapport met de titel: 'Zo betaalt Nederland'. In samenwerking met Motivaction wordt het onderzoek naar betalingsgedrag van Nederlanders uitgevoerd. De missie van GGN is het verhogen van het ondernemersrendement van haar opdrachtgevers door het voorkomen, beheersbaar maken en terugdringen van debiteurenrisico's. **In 2011 is gericht aandacht besteed aan het betaalgedrag van jongeren** [GGN2011].

Enkele boodschappen luiden: De financiële situatie van jongeren is in het verslagjaar 2011 niet zorgwekkend te noemen. Slechts 10% heeft (af en toe) schulden en is positief gestemd over de toekomst. 89% van de jongeren vindt het hebben van schulden niet normaal. **Het is wel opvallend dat ongeveer de helft van de jongeren een eventuele schuldsituatie niet aan anderen zou meedelen.**

De onderzoeksvragen zijn:

1. In hoeverre gaan jongeren anders om met betalingen (betaaltermijnen, plichtsgetrouwheid etc.)?
2. In hoeverre verschilt het betaalgedrag en aanverwante thema's van de jongeren naar leefstijl?
3. Op welke terreinen doen zich betaalproblemen voor bij jongeren? En wat is daar de oorzaak van?
4. Welke factoren bevorderen en belemmeren betaalgedrag van jongeren?
5. Hoe regelen jongeren hun betalingsverkeer en hun betalingsachterstanden?

Onderzoeksmethode: Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, is voor een online onderzoek opzet gekozen. Hierbij is gebruikgemaakt van het online panel van Motivaction. In totaal hebben 526 jongeren tussen de 13 en 18 jaar aan het onderzoek meegewerkt. De uiteindelijke data zijn gewogen naar het normen- en waardenmodel Mentality voor de jongeren van

15 t/m 18 jaar en naar het Young Mentality model voor de 13- en 14-jarigen. De resultaten zijn hierdoor representatief voor de verschillende normen en waarden die leven onder jongeren in Nederland.

Resultaten:

Inkomen: Zakgeld belangrijke bron van inkomsten. Inkomsten halen jongeren vooral uit zakgeld, kleedgeld en bijbaantjes tot 16 uur in de week. Naarmate jongeren ouder worden, krijgen ze relatief minder vaak zakgeld en hebben ze meer inkomsten uit bijbanen (en later ook via studiefinanciering). **Voor het twaalfde levensjaar hebben ouders grote invloed op de inkomsten en bestedingen van jongeren.**

Bestedingen: Ruime meerderheid komt rond. **De overgrote meerderheid van de jongeren (89%) kan rondkomen met de huidige inkomsten.** 77% houdt zelfs geld over; 12% van de jongeren geeft aan iedere maand geld te kort te komen. Een groot deel van de inkomsten wordt door jongeren gespaard. Naast sparen geven jongeren vooral geld uit aan kleding, uitgaan, consumptie, telefoon, hobby's, cadeaus en persoonlijke verzorging. Met papieren en digitale rekeningafschriften houden jongeren hun financiële administratie bij (69%). Maatregelen die jongeren nemen als ze geld te kort hebben, zijn met name bezuinigen en meer proberen te verdienen.

Betaalgedrag: Schulden voor jongeren niet normaal. **89% van de jongeren vindt het hebben van schulden niet normaal.** Als jongeren een rekening te laat betalen, voelt 62% zich daar zelfs schuldig over. Over het algemeen proberen jongeren bewust om te gaan met hun uitgaven. Velen kopen alleen dingen die echt nodig zijn of proberen spullen zo goedkoop mogelijk te kopen. **De helft van de jongeren zou het niet aan anderen laten weten wanneer ze schulden hebben.** Ook wanneer ze geld te kort zouden komen, houdt 28% dit liever voor zich. Een reden tot zorg is dat 26% van de jongeren niet goed weet bij wie ze terecht kunnen als ze een rekening niet kunnen betalen.

Gevoel van controle overheerst: **78% van de jongeren heeft het gevoel dat zij hun schulden of het lenen van geld onder controle hebben.** Voor de helft van de jongeren is het hebben van schulden, of het lenen van geld, iets tijdelijks. Toch heeft 9% moeite met het aflossen van de schulden en 28% ligt er zelfs wakker van wanneer zij geld lenen of schulden hebben. 25% van de jongeren heeft de afgelopen twaalf maanden wel eens geld geleend. De voornaamste reden voor jongeren om geld te lenen was dat ze geen geld bij zich hadden (31%) of iets wilden hebben waar ze geen geld voor hadden (20%).

Betaalproblemen: Jongeren staan bijna nooit rood. **De meeste jongeren kunnen niet rood staan op hun betaalrekening.** 17% van de jongeren heeft wel een betaalrekening waar zij rood op kunnen staan. Van deze groep staat 1% continu en 2% af en toe rood.

Nauwelijks contacten met incassobureaus: Jongeren komen nauwelijks in aanraking met incassobureaus. 2% van de jongeren geeft aan weleens in aanraking te zijn geweest met een incassobureau. In de meeste gevallen konden deze jongeren het incassobureau gewoon betalen. Degenen die dit niet konden betalen deden een beroep op hun ouders.

Toekomstperspectief: Positief over de toekomstige economische situatie. Op de lange termijn zijn de jongeren vrij positief. Tweederde (67%) verwacht in de komende 5 jaar een verbetering van de economie. Een kwart (24%) verwacht zelfs een duidelijke vooruitgang. Op de korte termijn zijn de verwachtingen minder hoog gespannen.

Grenzeloze generatie: De jongeren van nu kunnen grofweg worden verdeeld in twee groepen: de 'zelfredzamen' en de 'structuurzoekers'. De zelfredzamen staan onbevangen in het leven, zijn doorgaans hoger opgeleid en vinden bijna vanzelf hun weg in de maatschappij. De groep structuurzoekers is meer naar binnen gericht, voelt zich eerder buitengesloten en hecht meer belang aan regelmaat en structuur. Deze verschillende belevingswerelden hebben invloed op de houding en het gedrag van jongeren ten aanzien van technologie, schoolcarrière, werk, overgewicht, alcohol en drugsmisbruik. In dit onderzoek is onderzocht of de verschillen in leefstijl ook invloed hebben op de houding van jongeren ten aanzien van geld, schulden, betaalmoraal en betaalgedrag. In deze analyse zijn de jongeren van 15 tot en met 18 jaar betrokken.

In het onderzoek is gekeken naar hoe beide groepen omgaan met geld en hun betaalgedrag. De structuurzoekers gaan vrijer met hun geld om. Zij geven vaker aan dat geld niet gelukkig maakt. De zelfredzamen vinden juist vaker dat geld wel gelukkig maakt. Deze houding ten opzichte van geld is kenmerkend en komt terug in het betaalgedrag van beide groepen. Zelfredzamen lenen minder vaak, Structuurzoekers hebben vaker geen moeite met het lenen van kleine bedragen. Onder de zelfredzamen is de houding ten opzichte van lenen tegenovergesteld. Zij geven vaker dan gemiddeld aan dat zij geen geld gaan lenen als zij het geld zelf niet hebben.

In "Zo betaalt Nederland 2014" [GGN2014] meldt GGN het volgende:

Minder sparen: **Bijna de helft van alle Nederlanders heeft in 2013 niets gespaard.** Ook het gemiddelde bedrag dat gespaard werd, is afgenomen. Vorig jaar was dit gemiddeld € 281,- per maand, terwijl men in 2011 nog € 458,- per maand spaarde.

Te laat: Het aantal Nederlanders dat het afgelopen jaar wel eens een rekening te laat heeft betaald is niet veranderd ten opzichte van vorig jaar (36 procent); 8 procent betaalt regelmatig te laat en 28 procent af en toe.

Betalproblemen: Op dit moment zegt 15 procent van de Nederlanders betaalproblemen te hebben, waarvan 3 procent grote problemen. Onder betaalproblemen verstaan we het niet binnen

de gestelde betalingstermijn kunnen voldoen aan financiële verplichtingen. Het aantal Nederlanders met betaalproblemen is de afgelopen jaren vrijwel gelijk gebleven. De belangrijkste reden voor deze problemen is een achteruitgang in inkomen (30 procent tegenover 25 procent in 2013). Daarnaast worden ook onverwachte tegenvallers, te hoge vaste lasten en geldproblemen uit het verleden vaak genoemd. **Bijna de helft van de mensen met betaalproblemen (44 procent) ligt er wakker van.**

Schulden: Steeds meer Nederlanders zeggen moeite te hebben met het aflossen van schulden (41 procent, tegenover 38 procent in 2013). Aan de andere kant groeit ook de groep schuldenaren die zegt zich geen zorgen te maken over de eigen betaalproblemen. Van de mensen met schulden zegt 29 procent dat het om een klein bedrag gaat dat hen geen zorgen baart (tegenover 22 procent vorig jaar). Ook zien meer Nederlanders de problemen als tijdelijk (49 tegenover 40 procent). **Een groeiende groep zegt liever niet te willen nadenken over hun eigen betaalproblemen (36 procent nu, 34 procent in 2013 en 29 procent in 2012).**

**Vereniging
SchuldHulpMaatje
Nederland**
Flevoweg 13
2318 BZ LEIDEN
Telefoon 071 2000 100
info@schuldhulpmaatje.nl
www.schuldhulpmaatje.nl

**Kerk
inActie**

**vincentius
vereniging**

NGK
Nederlands Gereformeerde Kerken

CGK

skanfonds
geeft mensen
de kans